

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Barbora Rendlová

**Vliv genderových rozdílů na kriminalitu mužů
a žen v ČR**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Barbora Rendlová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Rendlová, Barbora. *Vliv genderových rozdílů na kriminalitu mužů a žen v ČR*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010. 52 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Vliv generových rozdílů na kriminalitu mužů a žen v ČR“ pojednává o rozdílech ve struktuře a četnosti kriminality mužů a žen ve vztahu ke genderovým rozdílům, které mezi muži a ženami existují. Pro pochopení původu těchto rozdílů jsou zde popsány teorie zabývající se procesy osvojování genderových rolí a rozdíly mezi muži a ženami, které jsou těmito procesy utvářeny. Dále jsou zde popsány teorie zabývající se kriminalitou z hlediska genderu, a na jejich základě jsou interpretovány statistiky kriminality mužů a žen. K popisu rozdílů v kriminalitě jsou využity statistiky stíhaných a vyšetřovaných osob v ČR za rok 2009. Dále je zde také popsán vývoj kriminality mužů a žen v letech 1995 až 2007. Rozdíly v kriminalitě mužů a žen spočívají v celkově větší četnosti kriminálních činů spáchaných muži, ale také v rozdílech ve struktuře trestných činů. Muži a ženy se dopouštějí různých druhů trestných činů v různé míře.

Annotation

The bachelor thesis "Influence of gender differences on male and female criminality in the Czech republic" deals with differences in structure and frequency of male and female criminality in relation to gender differences existing between men and women. For understanding the origin of these differences several theories are described dealing with processes of accepting gender roles and with differences between men and women that are formed by these processes. There are also theories described here engaged in criminality in light of gender and on base of these theories statistics of male and female criminality are interpreted. For this purpose statistics of persons prosecuted and investigated in the Czech republic in 2009 are used. Development of male and female criminality between 1995 and 2007 is also mentioned. Differences in criminality of men and women consist in general in higher frequency of criminal acts committed by men and also in a different structure of

their criminal acts. Men and women commit different types of criminal acts in different rate.

Klíčová slova

Gender, kriminalita mužů a žen, genderové rozdíly, deviace, genderové role, trestné činy

Keywords

Gender, criminality of men and women, gender differences, deviation, gender roles, criminal acts

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne

Barbora Rendlová

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Doc. PhDr. Jadwize Šanderové, CSc. za cenné rady a připomínky.

ÚVOD.....	10
1. DEFINICE GENDERU	11
2. TEORIE UTVÁŘENÍ GENDEROVÝCH ROLÍ.....	11
2.1 TEORIE SOCIÁLNÍHO UČENÍ	13
2.2 KOGNITIVNĚ VÝVOJOVÉ TEORIE.....	13
2.3 TEORIE UTVÁŘENÍ GENDERU PODLE BEM.....	14
2.4 PSYCHOANALYTICKÉ TEORIE	15
3. ROZDÍLY MEZI MUŽI A ŽENAMI	16
3.1 TYPICKÉ VLASTNOSTI	18
3.2 TYPICKÉ PROFESE A ČINNOSTI.....	19
3.3 AGRESIVITA	22
4. KRIMINALITA A GENDER	24
4.1 SOCIOLOGICKÉ TEORIE KRIMINALITY Z HLEDISKA GENDERU	24
4.1.1 <i>Teorie sociálních rolí</i>	25
4.1.2 <i>Teorie sociální kontroly</i>	26
4.1.3 <i>Sutherlandova teorie diferencované asociace</i>	28
4.1.4 <i>Etiketizační teorie</i>	28
4.1.5 <i>Feministická teorie</i>	30
4.1.6 <i>Teorie příležitostí</i>	32
4.1.7 <i>Ekonomická teorie</i>	32
4.1.8 <i>Mertonova teorie anomie</i>	32
4.1.9 <i>Teorie deviantních subkultur</i>	33
5. STATISTIKY KRIMINALITY MUŽŮ A ŽEN V ČR.....	35
5.1 STRUKTURA TRESTNÝCH ČINŮ V ČR	36
5.2 INTERPRETACE STATISTIK PODLE TEORIÍ KRIMINALITY	38
5.2.1 <i>Interpretace podle teorie sociálních rolí</i>	38
5.2.2 <i>Interpretace podle teorie sociální kontroly</i>	42
5.2.3 <i>Interpretace podle ekonomické teorie</i>	45
5.2.4 <i>Interpretace podle teorie diferencované asociace</i>	45
5.2.5 <i>Interpretace podle etiketizační teorie</i>	46
5.2.6 <i>Interpretace podle feministické teorie</i>	47
5.2.7 <i>Interpretace podle teorie příležitostí</i>	48
5.2.8 <i>Interpretace podle teorie anomie</i>	49
ZÁVĚR	51
POUŽITÁ LITERATURA.....	52

Projekt bakalářské práce

Téma

Vliv genderových odlišností na kriminalitu mužů a žen v ČR

Kontext tématu:

Odlišnosti mezi muži a ženami nevycházejí pouze z biologických rozdílů mezi pohlavími, ale bylo prokázáno, že genderové role jsou produktem kultury a jedinci je získávají prostřednictvím socializace. Existuje řada teorií, které pomocí těchto kulturně podmíněných rozdílů vysvětlují rozdíly v kriminálním chování mužů a žen, které souvisejí s pojetím maskulinity a feminity v dané společnosti a odrážejí sociální roli daného pohlaví. Ze statistik vyplývá, že se muži celkově častěji dopouštějí trestných činů než ženy. Převažují u nich násilné trestné činy, které se u žen téměř nevyskytují. U žen je nejčastější méně závažná majetková trestná činnost. Tyto rozdíly jsou vysvětlovány větší mírou agresivity u mužů, která souvisí s tradiční mužskou rolí ve společnosti rovněž související se socializací. Další vliv má podle teorií sociální kontrola, která má rozdílný charakter u mužů a žen a rovněž souvisí s odlišností jejich sociálních rolí.

Cíle práce:

V této práci se chci zabývat původem společenských rozdílů mezi pohlavími a vlivy, které působí na utváření těchto odlišností. Na základě teorií zabývajících se tvorbou genderových rolí chci ukázat, jak tyto odlišnosti souvisejí s různou četností a podobou kriminality u mužů a žen v ČR, která se liší podle pohlaví nejen četností, ale i strukturou zaznamenaných trestných činů. Chci zdůvodnit, proč je u žen zaznamenána nižší kriminalita než u mužů, a z jakého důvodu jsou u žen častější trestné činy jiného charakteru než u mužů.

Metoda

Práci chci založit na studiu textů, které souvisejí s tématem genderových odlišností mezi muži a ženami, a prací souvisejících s kriminalitou, dále použiji statistiky týkající se kriminality v ČR.

Předpokládaná struktura práce

- popis utváření genderových rolí a jejich rozdíly
- souvislost genderových rolí s kriminalitou mužů a žen
- souvislost těchto teorií se statistikou kriminality v ČR

Orientační seznam literatury:

Bourdieu, Pierre: Nadvláda mužů, Karolinum, Praha, 2000

Giddens, Anthony: Sociologie, Argo, Praha, 1999

Jones, Howard: Zločin v měnící se společnosti, Mladá fronta, Praha 1967

Karsten, Hardtmut: Ženy – muži, Portál, Praha, 2006

Munková, Gabriela: Sociální deviace, Karolinum, Praha, 2001

Novotný, Oto, Zapletal, Josef: Kriminologie, ASPI, Praha, 2004

Oakley, Ann: Pohlaví, gender a společnost, Portál, Praha, 2000

Renzetti, Clarie M.: Ženy, muži a společnost, Karolinum, Praha, 2003

<http://www.mvcr.cz> - statistiky zveřejněné na internetových stránkách Ministerstva vnitra ČR

Neal Shover, Stephen Norland, Jennifer James, William E. Thornton: Gender Roles and Delinquency, Social Forces, Vol. 58, No. 1 (Sep., 1979), University of North Carolina Press

Dawn Jeglum Bartusch and Ross L. Matsueda: Gender, Reflected Appraisals, and Labeling: A Cross-Group Test of an Interactionist Theory of Delinquency, Social Forces, Vol. 75, No. 1 (Sep., 1996), University of North Carolina Press

John Hagan, John H. Simpson, A. R. Gillis: The Sexual Stratification of Social Control: A Gender-Based Perspective on Crime and Delinquency, The British Journal of Sociology, Vol. 30, No. 1 (Mar., 1979), Blackwell Publishing on behalf of The London School of Economics and Political Science

Konzultant: Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.

Úvod

Kriminalita je sociální problém, který je v naší společnosti stále přítomen, dá se na něj pohlízet z různých úhlů pohledu a zaměřovat se na jeho konkrétní aspekty. V této práci bych se chtěla zabývat otázkou kriminality v ČR z genderového pohledu a vysvětlit rozdíly v počtech a struktuře trestných činů spáchaných muži a ženami. Toto téma bylo po dlouhou dobu při zkoumání kriminality opomíjeno, kriminalita byla nahlížena jako spíše mužská záležitost a teorie sociálních deviací se zabývaly výhradně muži.

Změna v tomto pohledu nastala s rozvojem feministické kriminologie na přelomu 60. a 70. let 20. století, která se začíná zabývat rozdíly mezi pohlavími ve statistikách zkoumajících trestnou činnost, začíná se zabývat vlivem genderu na kriminalitu a dochází ke zkoumání a vysvětlování ženské kriminality jako sociálního jevu.

V této práci se chci zabývat nejen kriminalitou žen, ale srovnat povahu a četnost trestných činů mužů a žen a popsat typické trestné činy pro daný gender. Pro vysvětlení těchto rozdílů a pochopení této problematiky považuji za důležité popsat proces utváření genderu a to, jak si ženy a muži osvojují příslušné genderové role, a uvést teorie kriminality a to, jak vysvětlují rozdílnost v kriminalitě mužů a žen.

Nejdříve však definuji pojem gender, který je ústředním pojmem této práce. Dále na základě literatury popíši teorie, které se zabývají utvářením genderu a získáváním genderových rolí, poté popíši a vysvětlím genderové rozdíly. Tyto rozdíly a jejich utváření souvisejí s rozdíly, na které se v této práci soustředím, a těmi jsou rozdíly v kriminalitě mužů a žen. Poté vyložím teorie zabývající se kriminalitou z hlediska genderu, které využiji k vysvětlení rozdílů v kriminalitě mužů a žen v České republice na základě statistik týkajících se kriminality.

1. Definice genderu

Nejdříve je třeba odlišit gender od pohlaví. Pohlaví je podle Ann Oakley základní biologicko-sociální charakteristikou každého jedince. Pohlaví je biologicky určeno přítomností pohlavních chromozomů, ale to není jediným kritériem. Sociální pohlaví je určeno tím, co má jedinec úředně zapsáno. Tyto charakteristiky pak stanovují, zda je daný jedinec muž nebo žena. Gender není dán biologicky, ale jde o obraz muže a ženy, který je utvářen vlivem kultury a společnosti. „Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení gender ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné.“ (Oakley 2000; 6) Biologické pohlaví tedy tvoří jakýsi základ, na kterém lidé konstruují gender jako společenskou kategorii. Předpoklady, které se vztahují ke genderu, pak lidé přijímají jako obecně platné a zakládají na nich rozdílný pohled na muže a ženy. Na základě toho se tvoří určité genderové stereotypy. Renzetti a Curran popisují genderové stereotypy jako zjednodušující popisy toho, „jak má vypadat „maskulinní muž“ a „femininní žena“. Tyto stereotypy zahrnují to, že lidé normálního muže vidí tak, že nesmí nést žádné ženské rysy a naopak. Tyto stereotypy jsou univerzálně platné a lidé považují charakteristiky genderu platné pro všechny příslušníky daného pohlaví. (Renzetti, Curran 2003; 20)

2. Teorie utváření genderových rolí

Genderové role si začínáme osvojovat již po narození, kdy je jedinec označen buď jako dívka nebo jako chlapec, a podle toho se k němu potom lidé celý život chovají, a také je vychováván v souvislosti se svým pohlavím. V této kapitole se budu zabývat tím, jak se vytvářejí genderové role a jakým způsobem si je muži a ženy osvojují, což přispěje k pochopení genderových rozdílů, které přispívají k rozdílné povaze kriminality mužů a žen.

Už od okamžiku, kdy se dítě narodí, jsou vnímány dívky jinak než chlapci. Dívky jsou vnímány jako křehké a chlapci jako silní, a s tím souvisí to, jak budou vychováváni, a tím pádem si prostřednictvím rodičů také osvojí odlišné genderové role. Děti však nezískávají obraz genderové role jen v rodině, ale také kontaktem s jinými

děťmi a také prostřednictvím knih a hraček. Chlapci a dívky dostávají každý jiné hračky, které jsou typické pro daný gender. Zcela jinak například vypadá pokoj dívky a pokoj chlapce. „V chlapeckém pokoji najdeme auta a vozidla všeho druhu, nejrůznější stavebnice, sportovní vybavení, technické hračky, stroje a přístroje, hry rozvíjející tvůrčí schopnosti, nářadí apod. V dívčím pokoji nalezneme spíše hračky a hry související s domácností a domácími pracemi, hudební a výtvarné hračky a potřeby a samozřejmě panenky s příslušenstvím. Je zcela zřejmé, že když rodiče dávají svým dcerám na hraní takové předměty, očekávají od nich, že se při hře chovají jako domácí paní, starostlivě a pečlivě, a že jsou vnímavé pro umění. Od chlapců se zas očekává zvědavost a objevitelské a manipulativní chování vůči předmětům okolního světa.“ (Karsten 2006; 65)

Renzetti a Curran uvádějí, že podle výzkumů si děti vybírají genderově stereotypní hračky, což ale je nejspíš způsobeno vlivem rodičů v ještě nižším věku dětí. Tyto hračky pak rozvíjejí v chlapcích a dívkách různé dovednosti a vlastnosti. V chlapcích podporují zvědavost, vynalézavost, konstrukční dovednost, soutěživost a agresivitu. V dívkách tvořivost, pečovatelský přístup a atraktivitu. Učení se genderovým rolím však není podporováno pouze hračkami, ale také zobrazováním genderu v knížkách, učebnicích a v televizi. V dětských knížkách jsou děvčata prezentována mnohem méně než chlapci, dívka je hlavní postavou jsou jen asi v 10% knížek. Děvčata jsou zde předváděna jako pasivní, slabé a bezmocné, chlapci jako aktivní, silní a inteligentní, více podnikaví a nápaditější než děvčata, stejně jako je vnímán muž a žena ve společnosti. (Karsten 2006; 70) U chlapeckých hrdinů je důležitou vlastností chytrost, u dívčích přitažlivý vzhled. Dospělí v dětských knížkách vykonávají typické práce pro daný gender. Muži vykonávají nejrůznější typy prací a ženy hlavně práce v domácnosti.

Procesem osvojování genderových rolí a genderové socializace se zabývá několik teorií, které bych v této kapitole chtěla popsat, kvůli objasnění toho, jaké jsou pohledy na vytváření rozdílných genderových rolí a vysvětlení toho, proč tyto odlišnosti mají zrovna takovou podobu.

2.1 Teorie sociálního učení

Renzetti a Curran popisují tuto teorii tak, že si lidé osvojují genderové role odpovídající jejich konkrétnímu pohlaví tak, že když se chovají tak, jak to odpovídá jejich genderu, jsou za to odměňováni a za chování, které je s ním v rozporu, jsou trestáni. Tento princip je nazýván jako posilování.

Dalším principem, na který poukazuje tato teorie je modelování a tyto dva procesy působí společně a vzájemně se doplňují. Tento princip spočívá v odměňování dětí za to, když napodobují některé druhy chování, za napodobování jiných modelů chování jsou naopak trestány. Podle této teorie děti nejvíce napodobují osoby, které se jim nejvíce podobají, což jsou nejčastěji osoby stejného pohlaví. Také si většinou za vzor berou lidi přátelské a vlídné, ale zároveň mocné. Výzkumy však ukázaly, že tato teorie nese s sebou i jisté nepřesnosti. „Výsledky zkoumání nápodoby u osob stejného pohlaví především nepotvrzují, že by děti konzistentně napodobovaly spíše vzory stejného pohlaví než vzory pohlaví opačného. Shodnost pohlaví se naopak zdá být méně důležitým faktorem podporujícím modelování než některé jiné proměnné – například moc, která je napodobované osobě připisována. Dívky častěji napodobují mužské vzory než obráceně, což může být způsobeno právě tím, že muži jsou vnímáni jako mocnější než ženy.“ (Renzetti, Curran 2003; 99 -100)

Ann Oakley popisuje čtyři procesy, které jsou důležité pro utváření genderových rolí. Prvním z nich je manipulace, která například spočívá v tom, že děvčata jsou oblékána do dívčích šatů a chlapci do chlapeckých. Druhým procesem je zaměřování pozornosti dětí na určité předměty, jako jsou například hračky rozlišené podle pohlaví, které už jsem zmínila dříve. Dalším procesem je verbální pojmenování, které je taky pohlavně podmíněno. Posledním procesem je aktivita, což znamená podněcování chlapců a děvčat k různým činnostem. Matky podněcují dívky k domácím pracem a tím povzbuzují ženskou genderovou roli. (Oakley 2000; 132 – 133)

2.2 Kognitivně vývojové teorie

Tyto teorie vycházejí z díla psychologů Jeana Piageta a Lavrence Kohlberga, kteří studovali mentální procesy, jejichž prostřednictvím děti rozumějí svým prožitkům a tomu, co pozorují. Renzetti a Curran tuto teorii popisují tak, že dítě se snaží nalézt řád ve svém sociálním světě, který jej obklopuje, a tím pádem se učí svému genderu a

genderovým stereotypům. Pohlaví je stabilní a snadno rozpoznatelná kategorie, protože muži a ženy v naší společnosti i společnostech ostatních vypadají odlišně. Děti tuto kategorii nejdříve vztahují na sebe a utvářejí si jejím prostřednictvím svou identitu, kterou poté začínají vztahovat i na jiné osoby, protože se snaží rozřadit typy chování a lidské vlastnosti do ženské a mužské skupiny. Podle kritiků této teorie však učení se genderovým rolím vzniká dříve než podle zastánců kognitivně vývojové teorie, podle kterých tato fáze nastává ve věku mezi třetí a pátým rokem. Podle výzkumů se toto může dít již ve dvou letech. Další výhradou je fakt, že podle této teorie se v podstatě děti učí genderovým rolím samy a opomíjejí úlohu, kterou hraje při učení kultura. „Prvořadý význam dichotomie muž – žena pro smyslové a emocionální prožívání dětí navíc může spíše než z přirozené povahy této dichotomie vyplývat z toho, že všechny osoby obývající svět dítěte interagují s tímto dítětem na základě implicitního předpokladu, že dítě je jednoznačným a exkluzivním způsobem buďto chlapcem, anebo dívkou; tím vedou dítě k tomu, aby si podle svého schématu uspořádalo vlastní identitu a celý svůj subjektivní svět.“ (Renzetti, Curran 2003; 100 - 103)

2.3 Teorie utváření genderu podle Bem

Podle této teorie má kultura každé společnosti skryté předpoklady toho, jak by její členové měli uvažovat, vypadat a jednat. V každé společnosti se pak reprodukuje vzorce chování a myšlení pomocí kulturních diskursů a institucí, které se předávají z generace na generaci. Podle Bem jsou tyto předpoklady „optickými skly“ a každá kultura jich obsahuje větší množství. Genderová „optická skla“ popisuje tři: genderovou polarizaci, androcentrismus a biologický esencialismus. Genderová polarizace znamená, že ženy a muži jsou vnímány jako odlišné a tyto odlišnosti ustavují jeden z ústředních principů společenského uspořádání. Androcentrismus je představa, že muži jsou nadřazeni ženám a také že mužské prožívání světa je standardem, podle kterého jsou ženy poměřovány. Tyto dva principy jsou legitimizovány a racionalizovány biologickým esencialismem tak, že jsou vysvětleny jako přirozený jev a výsledek biologických rozdílů mezi muži a ženami. (Renzetti, Curran 2003; 103)

2.4 Psychoanalytické teorie

Nejnámější psychoanalytická teorie týkající se genderu je Freudova teorie identifikace. Podle této teorie prochází dítě během svého vývoje několika fázemi. První jsou anální a orální a během těchto fází se chlapci a dívky svým chováním a prožíváním příliš neliší. Následuje falické stadium, během něhož dochází u dítěte k identifikaci s rodičem stejného pohlaví a učí se chování příslušícímu jeho genderu. U chlapců a dívek ale probíhá identifikace odlišnou cestou. Chlapec podle Freuda začne pohlížet na svého otce jako na soka, ale postupně s ním přestává soupeřit a snaží se mu připodobnit. Dívka se snaží ztotožnit s matkou, protože jejím prostřednictvím se snaží získat otce. Tato teorie však byla značně kritizována z několika důvodů. Jedním je, že popisuje identifikaci jako proces, který probíhá podvědomě, takže neexistuje možnost, jak by mohla být ověřena její platnost. Freud také popisuje genderové vzorce chování získané v dětství jako neměnné, i když platí fakt, že učení se genderu trvá celý život. Ženy jsou v této teorii popisovány jako méněcenné, žárlivé, pasivní a masochistické a ospravedlňuje genderovou nerovnost.

Na tuto teorii však navazovali další teoretici. Jednou z nich je Nancy Chodorow, která vychází z teorie identifikace a zasazuje získávání genderové identity do společenského kontextu. Chce zodpovědět otázku, proč je role žen spojena s péčí o děti a proč s nimi mají ženy silnější pouto než muži. Vysvětluje to tak, že „Pro chlapce je proces identifikace nutně obtížnější, neboť se musejí psychicky odpoutat od svých matek a utvářet svou osobnost po vzoru otců, kteří značnou část času tráví mimo domov. Chlapci se tak nutně stávají citově otažitějšími a utlumenějšími než dívky, které takovou psychickou bariérou netrpí – matky a dcery naopak vzájemný vztah prožívají intenzivně a nepřetržitě.“ (Renzetti, Curran 2005; 97) Toto dílo bývá však také kritizováno, protože je do značné míry empiricky neověřitelné a tento model se vztahuje jen na rodiny v západních společnostech. Ann Oakley uvádí, že dítě při osvojování genderové role imituje silnějšího rodiče a identifikuje se s ním. Toto vnímání závisí také na ekonomických faktorech. Otec, který vydělává peníze, je pro dítě mocnější než matka. Důvodem, proč se tedy více dívek neidentifikuje se svým otcem, je to, že děti často napodobují model, s nímž vidí nějakou podobnost. Dominance však není jediným faktorem, který ovlivňuje identifikaci dítěte v rodině. K identifikaci vede i láskyplný vztah dítěte s rodičem. To platí jak pro dívky, tak pro chlapce. Tato identifikace také souvisí s mladistvou delikvencí. Studie skupiny mladistvých delikventů, kterou uskutečnil Andry, ukázala, že otcové delikventních chlapců synům často odpírají lásku

– a tato deprivace, která chlapce připravuje o vztah, v němž si mohou snadno osvojit genderovou roli, může být významnější příčinou mužské delikvence než nedostatečná péče matek (která je jako příčina většinou uváděna).“ (Oakley 2000; 138) Mužská delikvence však může souviset i s dalšími aspekty osvojování genderové role. Agresivní děti bývají například často fyzicky trestány a neagresivní děti byly trestány spíše odpíráním lásky. V některých rodinách bývají dcery vychovávány jiným směrem než synové, u kterých se často čeká s potrestáním, až přijde otec. To pak vede k větší identifikaci syna s matkou, což vede k určitým abnormalitám ve vývoji genderové role, které se mohou projevat například takzvanou „kompenzační maskulinitou“. To znamená, že chlapci přehánějí typicky mužské chování, společně s dílčími projevy ženského chování, což může často vést k delikvenci mladistvých chlapců. (Oakley 2000; 137 – 138)

Tyto rozdíly v agresivitě mezi muži a ženami a jejich původ, jsou podstatné pro vysvětlení rozdílů a kriminalitě mužů a žen, protože ovlivňují strukturu kriminality. Muži se častěji než ženy dopouštějí trestných činů za použití agresivity, což podrobněji popíši v části věnované rozboru statistiky kriminality mužů a žen.

3. Rozdíly mezi muži a ženami

To, že muži a ženy jsou rozdílní, je patrné již na první pohled. Příčinou toho jsou biologické odlišnosti mezi pohlavími a z těchto rozdílů potom vycházejí další odlišnosti, které jsou utvářeny kulturou a působením společnosti. Muži a ženy mají tedy většinou odlišné osobnosti a různé vlastnosti, které jsou pro daný gender typické. Podle Ann Oakley jsou muži například útočnější, statečnější, nezávislejší, otevřenější, extrovertnější a sebevědomější než ženy. Mají také větší schopnost ovládat své okolí a manipulovat s ním. Ženy mají mezi vlastnostmi, které jsou pro ně typické a vymezují rozdílnost oproti mužům, větší citlivost a vnímavost vůči druhým, jsou více závislé na vztazích, jsou introvertnější a orientované na domov. Klíčovou charakteristikou muže je potom agresivita, hledání dobrodružství, tendence k bojovnosti a sebeprosazení. V naší společnosti například muži zastávají obvykle těžší práci, protože jsou fyzicky silnější. V některých společnostech však jsou tyto role obrácené. Ann Oakley uvádí jako příklad ženy v Blendy, které dělají veškerou práci v zemědělství a nosí těžké náklady.

Důvodem toho je, že mají prý silnější čelo než muži. Podle další studie, která se týkala výchovy dětí a zkoumala rozdíly a podobnosti v šesti různých kulturách od Keni po Mexiko a od Filipín až po Novou Anglii, se ukázalo, že ve všech šesti kulturách jsou chlapci vůči dívkám fyzicky útočnější a dívky se chovají spíše citlivě a zodpovědně. Tyto rozdíly jsou připisovány rozdílným metodám používaným ve výchově dětí, které jsem popsala v předchozí kapitole.

O původu rozdílů mezi muži a ženami píše i Bourdieu (2000). Jako původ rozdílů uvádí odlišnosti mezi biologickými těly, které tvoří základ pro rozlišování mezi pohlavími ve smyslu rodů. Podle Bourdieho je symbolické uspořádání dělby práce podle pohlaví a sociální a přirozený řád se neřídí nutnostmi biologické reprodukce, naopak konstrukce biologického slouží za zdánlivě přirozený základ rozdělení pohlavní aktivity a dělby práce, ale také celého kosmu, v duchu androcentrismu. Biologické rozdíly mezi muži a ženami tedy tvoří základ pro odlišnosti konstruované sociálně. Muži a ženy podle něj nejsou pouze rozdílní, ale muži mají nad ženami nadvládu. „Důvodem, proč se pohlavní vztah jeví jako sociální vztah nadvlády, je skutečnost, že se ustavuje podle základního principu dělení na aktivní masculinum a pasivní femininum, a že touhu vytváří, pořádá, vyjadřuje a určuje tento princip: u muže je to pak touha vlastnit, erotizovaná nadvláda, a u ženy touha po nadvládě muže, erotizovaná podřízenost, nebo v krajním případě dokonce erotizované uznání nadvlády. (Bourdieu 2000; 23) Symbolická konstrukce těla se završuje tím, že lidem vnucuje diferencovanou definici způsobů jejich užívání a vylučuje všechno, co by mohlo připomínat příslušnost k druhému genderu. Potom se tyto dvě třídy stanou objektivní daností, přírodním zákonem. Na základě těchto sociálních konstrukcí potom Bourdieu přisuzuje mužům a ženám typické činnosti a postavení. Mužům přísluší všechny krátké a nebezpečné akty, jako je porážka dobytka, orání, sklizeň nebo válka, které přerušují běžný chod života. Ženám připadají naopak všechny práce domácí, soukromé a skryté, neviditelné a potupné, jako péče o děti a zvířata, práce, jejichž ženskost zdůvodňuje mýtus. (Bourdieu 2000; 30) Při zkoumání genderových rozdílů mezi muži a ženami se budu dále detailněji zabývat rozdíly v činnostech a profesích, které jsou pro daný gender typické, dále typickými vlastnostmi a rozdíly v agresivitě. Tyto rozdíly pomohou pochopit rozdíly v kriminalitě žen a mužů, protože agresivita je jedním z prvků, který výrazně ovlivňuje některé druhy kriminality, zejména kriminalitu násilnou. Rozdílné profese a činnosti mohou mít na kriminalitu také vliv, a to v tom, že lidé vykonávající různé

činnosti mají také různé motivace a příležitosti k páčání trestné činnosti, na což mají také vliv i rozdílné vlastnosti, typické pro muže a ženy.

3.1 Typické vlastnosti

Nejvýraznějšími ženskými rysy je přítomnost mateřského pudu a něžných citů, dále pak zájem týkající se domova. Ženy mají také větší soucit se slabými, mají blíže k slzám a nechají se snadněji odradit než muži, také jsou méně objektivní v rozhodování a při rozhodování více dají na city. Tyto závěry Oakley získala ze studie zkoumající míru maskulinity a feminity, která byla založena na dotazníku o 910 položkách, jehož účelem bylo zjistit podobnosti a rozdíly v odpovědích respondentů stejného pohlaví. Například jedna z částí byla zaměřena na slovní asociace. „U slovních asociací ženy často vybírají názvy částí oděvu, ozdob, barev, esteticky hodnotící výrazy, názvy týkající se domova a slova naznačující „laskavou“ a „vstřícnou“ orientaci směrem ke společnosti. Muži naopak více volí výrazy z oblasti vnějšího prostředí, činností, dobrodružství, z oblasti vědy a techniky, politiky, obchodu a podnikání.“ (Oakley 2000;46) Jako vlastnosti, které jsou typické pro ženy, uvádí Karsten mimo jiné bezmocnost, citové založení, empatii, jemnost, parádivost, mírnost, náladovost, nelogičnost, nerozhodnost, nesamostatnost, něžnost, ohleduplnost, pasivitu, poslušnost, slabost, závislost. Muži jsou agresivní, aktivní, bojovní, ctižádostiví, dominantní, neohrožení, nsnadno zranitelní, nezávislí, racionální, rozhodní, sebevědomí, soutěživí, tvrdí, vyrovnaní atd. (Karsten 2006; 24) Podle Bourdieu již zmiňovaná mužská nadvláda způsobuje, že se z žen stávají „symbolické předměty“, což znamená, že ženy existují hlavně pro pohled druhých. Žena musí být přitažlivá a přístupná. „Čeká se od ní, že bude „ženská“, to jest usměvavá, sympatická, pozorná, poddaná, nevtíravá, zdrženlivá, případně neviditelná. Takzvaná „ženskost“ přitom často není nic jiného než určité nadbíhání ať už skutečným nebo předpokládaným požadavkům mužů, jež má především posílit jejich ego.“ (Bourdieu 2000; 61) Tyto typické vlastnosti tvoří součást genderových rolí a lidé pak od žen a mužů očekávají chování, které těmto rolím a vlastnostem odpovídá. Tato očekávání potom mají vliv na to, že se ženy a muži skutečně chovají podle svých genderových rolí, což mimo jiné oblasti ovlivňuje i rozdílnou povahu kriminality mužů a žen.

3.2 Typické profese a činnosti

Tyto charakteristiky mužské a ženské osobnosti souvisejí s tím, jaká je mužská a ženská role ve společnosti. Stereotypy genderových rolí potom mají vliv na to, jaký mají muži a ženy přístup k různým povoláním, zařízením a skupinám, které jsou utvářeny společností. Tyto činnosti jsou různým způsobem rozděleny ve všech společnostech a ve většině společností existují převážně ženské a převážně mužské činnosti. Toto rozdělení platí jak v naší společnosti, tak v ostatních kulturách. Ženské činnosti jsou většinou spojeny s domovem a péčí o něj, mužské v obstarávání obživy. Ann Oakley uvádí jako důkaz výzkum Georgie Murdocka, který se zabýval 224 různými kulturami, které ve většině případů ještě nežívaly písmo. Tento výzkum dokazuje dělení hospodářským činností podle pohlaví. „Na seznamu 46 různých činností ukazuje, že některé jsou převážně ženské a jiné mužské. Tak například práce se dřevem je u 104 kultur záležitostí ryze mužskou a jen v 6 společenstvích ryze ženskou; vaření je ve 158 společenstvích výlučně ženskou a jen v 5 mužskou činností. K typicky univerzálně mužským činnostem patří lov, rybolov a výroba zbraní, stavba člunů a těžba nerostů, typicky ženské činnosti představuje mletí zrna a nošení vody.“ (Oakley 200; 99) To dokládá tvrzení, že genderové role a s nimi spojené typické činnosti nejsou dané, ale jsou utvářeny kulturou, proto se mohou v různých kulturách lišit. I přes tyto odlišnosti patří k typicky mužským činnostem práce mimo domov a zastávání těžší práce. Ženy zastávají činnosti spojené s domovem a domácností. Toto rozdělení se dá aplikovat i na naši společnost. Karsten uvádí, že v dnešní době stále nalezneme ženy spíše v sociální sféře, muži se uplatňují spíše v technických povoláních a přírodních vědách. Muži jsou více koncentrováni v kvalifikovaných dělnických oborech. Počet žen zase převažuje ve školství, úřednických zaměstnáních a službách. Renzatti a Curran uvádějí, že přibližně jedna ze čtyř žen, které pracují na plný úvazek, má úřednické povolání. Další oblastí, kde dominují muži, jsou pozice vykonávající dohled a to i v oblastech, kde jinak převažují ženy. Tato tvrzení lze doložit statistikami zaměstnanosti v České republice z roku 2007. Počet žen převažuje výrazně u obchodu, vzdělávání a zdravotní a sociální péče a veřejných a sociálních služeb.

Statistika zaměstnanosti v ČR (2007)

Pramen: Český statistický úřad			
v tis. osob		Ženy	Muži
Odvětví činnosti		2007	2007
	Celkem	100	100
	Zemědělství, myslivost a související činnosti	2,2	3,3
	Lesnictví a související činnosti; rybolov a chov ryb	0,3	1
	Těžba nerostných surovin	0,3	1,7
	Zpracovatelský průmysl	24,1	31,9
	Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	0,7	2,1
	Stavebnictví	1,7	14,6
	Obchod; opravy motor. vozidel a výrobků pro os. spotřebu a přev. pro domácnost	15,3	10,3
	Ubytování a stravování	4,8	2,8
	Doprava, skladování a spoje	4,8	9,4
	Finanční zprostředkování	3	1,4
	Činnosti v oblasti nemov. a pronájmu; podnikatelské činnosti	7,2	7,1
	Veřejná správa a obrana; povinné soc. zabezp.	7,6	5,9
	Vzdělávání	10,3	2,6
	Zdravotní a sociální péče; veterin. činnosti	12,8	2,4
	Ostatní veřejné, sociální a osobní služby	4,7	3,4
	Činnosti domácností	0,1	0
	Exteritoriální organizace a instituce	0	0
	Nezjištěno	.	.

[http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4C0029B5FE/\\$File/1413084405.xls](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4C0029B5FE/$File/1413084405.xls) (upraveno)

Ale stále více se dnes setkáváme se ženami v místech, která byla ještě nedávno vyhrazena mužům. V posledních letech více mužů vstupuje do zaměstnání, která tradičně vykonávaly ženy, například školství nebo zdravotnictví a tím pádem se snižuje segregace v zaměstnání podle pohlaví. Ženám se také do určité míry daří vykonávat některá zaměstnání tradičně vyhrazená mužům. Jde například o vedoucí funkce v politice, kultuře a hospodářství. I nadále však muži i ženy vyhledávají spíše zaměstnání, která jsou pro ně typická. Bourdieu popisuje rozdíly v povoláních typických pro muže a ženy a také uvádí rozdílné zastoupení mužů a žen na různých typech škol. Zastoupení dívek v nejvyhledávanějších oborech a v oborech vědeckých je

podle něj nižší než zastoupení chlapců. Jejich zastoupení zase stoupá u oborů humanitních. (Bourdieu 2000; 82) To lze ukázat na statistikách studentů vysokých škol podle oborů z roku 2007. Muži převažují nad ženami u technických a přírodních oborů, ženy zase nejvíce převažují nad muži u humanitních, pedagogických a lékařských oborů.

Statistika studentů VŠ podle oborů (2007)

Vysoká škola	Studenti k 31. 12. 2007 v %	
	ženy	muži
Vysoké školy celkem	100	100
Přírodní vědy a nauky	5	10
Technické vědy a nauky	10	38
Zemědělsko-lesnické a veter. vědy a nauky	4	4
Zdravotnictví, lékař. a farmac. vědy a nauky	10	5
Humanitní a společenské vědy a nauky	19	12
Ekonomické vědy a nauky	26	20
Právní vědy a nauky	4	4
Pedagogika, učitelství a soc. Péče	19	5
Vědy a nauky o kultuře a umění	3	2

[http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4C0029B5C0/\\$File/1413083311.xls](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4C0029B5C0/$File/1413083311.xls) (upraveno)

Ženy jsou za stejných podmínek vždy méně placené než muži, se stejnými diplomy dostávají nižší pozice a jsou mnohem více ohroženy nezaměstnaností než muži. O změnách stále rozhodují staré struktury dělení podle pohlaví. Volba ženy a jejího okolí se řídí podle třech zásad: pro ženu se hodí činnosti, které jsou pokračováním činností domácích (výuka, péče, služba), žena nemůže nikdy získat vládu nad muži, v případě stejných podmínek je pro řídicí postavení vybírán muž a výhradně mužům přísluší manipulovat s technickými předměty a stroji. Tyto rozdíly tedy stále trvají, jejich hranice se však postupem času stírají. (Bourdieu 2000; 84 – 85) Některé činnosti se považují za podřadné a jsou pod mužskou důstojnost, na druhou stranu se tytéž činnosti, které se jeví v ženských rukách jako nedůležité, mohou jevit jako důležité,

když je vykonává muž. „Vezměme třeba rozdíl mezi kuchařem a kuchařkou, nebo krejčím a švadlenou: stačí, aby se práce považované za ženskou podjali muži, a hned se tím jaksi povznese a promění.“ (Bourdieu 2000; 56) Toto rozdělení platí i dnes, i když už většina mužů v naší společnosti neorá nebo neporáží dobytek, stále jsou pro ně typické činnosti spojené s těžkou prací, zatímco ženám je připisována péče o domácnost a děti. Tento popis rozdílných mužským a ženských činností bude rozvinut v dalších částech týkajících se kriminality a je důležitý pro pochopení teorií týkajících se sociální kontroly a teorie příležitosti.

3.3 Agresivita

Genderové role nejsou dané, ale jsou utvářeny společností a kulturou a jsou tedy v různých společnostech rozdílné. Rozdíly mezi mužskou a ženskou osobností tedy souvisí s tím, jak je v které společnosti vymezena mužská a ženská genderová role. V naší společnosti například muži zastávají obvykle těžší práci, protože jsou fyzicky silnější. Ve většině kultur jsou také chlapci útočnější než dívky, které se chovají většinou citlivě a zodpovědně. Agresivita se stala tedy jedním z hlavních faktorů, podle kterých se porovnává ženské a mužské chování. To se projevuje již v dětství. Malé dívky se projevují spíše závisleji a když jsou starší, jsou méně samostatné a méně fyzicky asertivní než chlapci. Ann Oakley píše ještě o dalších výzkumech, které poukazují na větší agresivitu mužů a větší závislost a pasivitu žen. „Velmi zajímavé výsledky, co se týče agresivity a závislosti přinesl výzkum Jerome Kagana a Howarda Mosse z amerického výzkumného centra Fels Research Institute. Pracovali se vzorkem 45 žen a 44 mužů a sledovali je od narození až do dospělosti, což byla velmi cenná příležitost studovat vztah mezi chováním v dětství a v dospělosti. V tomto časovém rozpětí našli Kagan a Moss systematický výskyt agresivity u mužů a pasivity u žen. Agresivita dospělého muže se dá předem odhadnout podle míry jeho agresivity v dětství, jeho pasivitu v dospělosti však nelze odhadnout podle toho, jakou pasivitu projevoval jako dítě. Podobně u žen nelze odhadnout agresivitu v dospělosti na základě dětství, avšak stupeň pasivity odhadnout lze.“ (Oakley 2000; 56) Nemožnost odhadu agresivity žen a pasivity mužů v dospělosti na základě dětství je vysvětlována tím, že výskyt agresivity u mužů a pasivity u žen způsobují biologické faktory. Tyto rozdíly však nelze vysvětlit pouze pomocí biologických faktorů, ale působením již zmíněné

výchovy. Tyto rozdíly však nelze brát tak, že ženy nejsou agresivní vůbec. Je ale rozdíl v charakteru agresivity. U dívek převažuje slovní agresivita, to znamená, že například stanovují pravidla a vyhrožují trestem v případě jejich nedodržení. U chlapců převažuje fyzická agresivita. „Rozdíl mezi pohlavími v agresivitě je tedy spíše latentní než manifestní. Potvrzuje to i zjištění, že ženy ve vztahu k agresivitě obecně více projevují vinu a konfliktní postoj. Setkají-li se s agresí, ať už ve vlastním chování nebo u druhé osoby, jsou méně ochotné ji uznat a akceptovat a to je často spojeno s pocitem viny, střetu a úzkosti. Příčinu mnozí hledají v tom, že je u dívek v dětství agresivita systematicky potlačována. To je součástí specifické výchovy dívky k určité pohlavní roli, která je dále posilována představami dospělých o tom, jak je důležité, aby se příslušníci jednotlivých pohlaví chovali v souladu s tím, co se od jejich pohlaví očekává.“ (Oakley 2000; 56 – 57) Tyto rozdíly potom vysvětlují skutečnosti jako je například statistika sebevražd, vražd a trestných činů. Pro muže jsou více typické násilné trestné činy, které jsou způsobeny agresivním chováním, u žen se tyto činy vyskytují méně. Těmito fakty se chci ve své práci zabývat dále, důkladněji je popsat a interpretovat.

Dalším důvodem větší míry agresivity mužů bývá uváděn fakt, že muži vylučují větší hladiny testosteronu. Tyto důkazy vycházejí z výzkumů chování zvířat. „V těchto výzkumech je laboratorním zvířatům (krysám, myším nebo opicím) injekčně podáván testosteron. Obvykle dochází k tomu, že bez ohledu na pohlaví začnou pokusná zvířata vykazovat větší známky netrpělivosti, zapojují se více do her s fyzickým nábojem a vykazují vyšší míru bojovného chování.“ (Renzetti, Curran 2003; 81) Podle výzkumů lidí vysoká hladina testosteronu souvisí s podrážděností, soutěživostí a hněvem, což se týká hlavně mužů. Podle některých studií však za určitých okolností mohou být ženy stejně agresivní jako muži, pokud jsou za to například odměněny. Renzetti a Curran uvádějí jako jeden z důvodů nižší agresivity žen to, že ženy potlačují agresivitu kvůli sociálním tlakům, které na ně působí. V některých kulturách se ženy mohou chovat stejně agresivně jako muži, ale vyjadřování agrese je dáno genderovými normami dané kultury. Souvislost agresivity s kriminalitou a jejími rozdíly budu popisovat dále a budu se snažit ukázat, že spíše u mužů než u žen najdeme vyšší míru trestných činů souvisejících s agresivitou.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že rozdíly mezi i ženami mají jak biologický původ, tak původ společenský. Některé rozdíly jsou vrozené a na jejich základě společnost formuje rozdíly vytvářené kulturou, což dokládají odlišnosti mezi mužskými

a ženskými genderovými rolemi v různých kulturách. V této práci se ale chci zabývat spíše faktory kulturními, které působí na utváření genderových rozdílů.

4. Kriminalita a gender

V předchozích kapitolách jsem popsala, jak se genderové role liší, jak dochází k jejich osvojování a utváření a jaké jsou potom na základě genderových rolí a genderových stereotypů rozdíly mezi muži a ženami v jejich vlastnostech, chování a činnostech. Všechna tato fakta v této kapitole spojím s kriminalitou a budu se snažit popsat, proč a jak se liší kriminalita mužů a žen obecně a jak tyto odlišnosti souvisí s genderovými rolemi. Při pohledu na kriminalitu také najdeme mnohé rozdíly, které jsou způsobeny tím, že ženy a muži mají odlišné genderové role. Budu se snažit vysvětlit, proč je malý podíl žen například na násilné kriminalitě. Ženy se také dopouštějí menšího počtu vražd a sexuální trestné činy se u nich nevyskytují téměř vůbec. U žen jsou nejčastější majetkové a hospodářské trestné činy. Podle Zapletala lze tento malý podíl žen na kriminalitě vysvětlit dvojím způsobem – buď se ženy chovají méně kriminálně, a to i když je nikdo nepozoruje nebo se potajmu chovají stejně kriminálně jako muži, ale jsou ze strany trestně právních orgánů méně kriminalizovány, méně odhalovány a odsuzovány. (Novotný, Zapletal 2004; 123-124) V následujících podkapitolách popíšu některé teorie, které vysvětlují, proč vlastně ke kriminálnímu chování dochází a čím jsou způsobeny rozdíly v kriminalitě žen a mužů. Na základě těchto teorií potom interpretuji zjištění získaná ze statistik kriminality v České republice.

4.1 Sociologické teorie kriminality z hlediska genderu

Tyto teorie začaly vznikat v souvislosti s kritikou biologicky zaměřených teorií kriminality. Biologické teorie vycházejí z biologických rozdílů mezi muži a ženami a neberou v potaz sociální a kulturní utváření mužských a ženských genderových rolí. „Tyto teorie neberou zřetel na kulturní a sociální formování ženských rolí a příčiny jejich kriminality hledají přímo v přírodní nebo přirozené podstatě ženského rodu. Ženy údajně nejsou ve srovnání s muži tak biologicky vyspělé a s tím souvisí i jejich psychologická méněcennost. Nejsou dostatečně podnikavé, jsou pasivní, konzervativní,

méně brutální, převládají u nich mateřské pudry, což vše vede k tomu, že ve větší míře než muži dodržují platné zákony. (Válková 1993; 28) Protože lidské chování není jen biologicky podmíněno, začaly se prosazovat sociologické teorie, které berou kriminalitu jako sociálně patologický jev a vycházejí z názoru, že na vznik kriminality a její omezování působí jako hlavní faktor sociální prostředí, tedy prostředí, ve kterém se člověk socializuje a přijímá svou roli ve společnosti. V rámci genderové socializace přijímají muži a ženy různé role a to má také vliv na různou podobu mužské a ženské kriminality. „Typologie zdůrazňující převážně sociologické charakteristiky osobnosti vycházejí především ze zkoumání sociálního prostředí pachatele, procesu sociálního učení, hodnotových orientací pachatele a jeho sociálního začlenění. Podíl typologií tohoto druhu se v souladu s rozvojem sociologie stále zvyšuje. Sociologie se při studiu osobnosti pachatele zajímá především o analýzu sociálního prostředí, společenských podmínek, které na pachatele působily, a o jejich typizování a zobecnění.“ (Novotný, Zapletal 2004; 120) V následujících podkapitolách popíši sociologické teorie, které se zabývají kriminalitou z genderového pohledu a snaží se vysvětlit kriminalitu mužů a žen.

4.1.1 Teorie sociálních rolí

Podle zastánců této teorie záleží na zvláštní výchově dívek a chlapců. Chlapci jsou vychováni k tomu, aby se dobře připravili na život ve společnosti, aby se uměli uplatnit a získali vedoucí postavení. Děvčata jsou vychovávána k toleranci a altruismu. Tyto odlišné způsoby výchovy způsobují odlišné chování mužů a žen v dospělosti. Toto odlišné chování má pak také vliv na odlišnou podobu kriminality mužů a žen. „Podle některých autorů zvláštní výchova děvčat nevyklučuje, ale podstatně omezuje ženskou kriminalitu, protože dívky jsou více připravovány na společenskou úlohu matky a roli v rodině než na roli ve společnosti a seberealizaci ve společenském životě. Jsou vedeny k tomu, že své zájmy a cíle musí podřizovat zájmům rodiny a svých nejbližších.“ (Válková 1993; 36) Odlišná výchova v raném dětství umožňuje ženám podřizovat se zájmům kolektivu a společenským normám snadněji než mužům, z toho vyplývá nižší kriminalita žen a menší závažnost jejich kriminality. Pro kriminalitu žen jsou typické trestné činy odpovídající prostředí, ve kterém ženy žijí a které je obklopuje. Menší dispozice žen ke kriminalitě je jedním z aspektů ženské role ve společnosti, stejně jako je nižší úroveň vzdělání nebo nižší postavení v zaměstnání. (Válková 1993; 36 – 38)

Ženy se tedy řídí kulturními stereotypy, které jsou dány jejich ženskou rolí ve společnosti a chovají se podle toho, co jim daná kultura určuje jako správné. Někteří autoři však vysvětlují nižší výskyt ženské kriminality tím, že kriminalita žen je více maskovaná, protože ženy jsou rafinovanější než muži. V článku Gender Roles and Delinquency je uvedeno, že genderové role souvisejí s kriminalitou nepřímo, protože z historického hlediska mají muži, kvůli své roli ve společnosti, větší příležitost spáchat trestný čin a zároveň na ně působí nižší sociální kontrola. Dívky páchají méně trestnou činnost, protože jejich tradiční ženská role zajišťuje, že na ně více působí sociální kontrola. Teorií sociální kontroly se budu blíže zabývat v následující kapitole. Kvůli rozdílným genderovým rolím mají dívky silnější a déletrvající vazby na rodiče, kamarády, učitele ve škole, než chlapci. Dívky jsou povzbuzovány, aby zůstaly závislé na ostatních a jejich přijetí, zatímco v chlapcích je probouzena nezávislost a touha po úspěchu. Rozdílná genderová socializace produkuje absolutní postoj k pravidlům a náchylnost dívek k dodržování generalizovaných morálních norem, zatímco chlapci si spíše utvářejí individuální a relativní pohled na pravidla a normy. Rozdíly v kriminalitě mužů a žen pak mohou být vysvětleny tak, že u žen existuje větší pravděpodobnost než u mužů, že budou souhlasit s legálními normami. Zmenšení tradiční ženské role pak způsobuje nárůst v ženské majetkové kriminalitě, ale nezvyšuje agresivní a násilné trestné činy. (Shover, Norland, James, Thornton 1979; 163 – 165) Tím se dá pomocí rozdílných genderových rolí vysvětlit, proč převažuje mužská kriminalita nad ženskou. Rozdíly v mužské a ženské roli a mezi tím, jak se obě pohlaví chovají, jsou podle této teorie z velké části produktem sociálního učení, který jsem popsala v kapitole 3.1.

4.1.2 Teorie sociální kontroly

Tato teorie vychází z Durkheima a jeho úvah o tom, že naše potřeby jsou neomezené do té míry, do jaké závisí na samotném individu. Tato teorie tedy staví na předpokladu, že člověk vždy jedná s cílem maximalizace užitku za užití minimálního úsilí. Jedním z aspektů této teorie je přesvědčení, že jednou z příčin kriminality je příležitost, která je spojená s nedostatečnou sociální kontrolou. Lidé dodržují normy na základě toho, že na ně působí mechanismy sociální kontroly. Někteří autoři se domnívají, že delikvence je ovlivněna vztahy v rodině a citovou identifikací s rodiči. Konformita podle nich člověku není dána, ale je mu určena rodiči a zajišťována

prostřednictvím sociální kontroly, která může být vnitřní, přímá nebo nepřímá. Přímá kontrola znamená vnější dohled, prevenci i sankci ve vztahu ke konformnímu chování, na kterém se podílejí hlavně rodiče, učitelé a vrstevníci. Sankce za porušení konformity mohou být neformální nebo formální, vynucené institucemi zajišťujícími konformní chování, které disponují formálními sankcemi. Nepřímá kontrola spočívá v citových vazbách a identifikaci s blízkými. (Munková 2001; 59 – 62)

Sociální kontrolou se zabývají také Hagan, Simpson a Gillis, podle nichž souvisí sociální kontrola se stratifikací společnosti. Ženy jsou více omezovány než v muži v přístupu k odměnám ve stratifikačním systému. Nejde jen o ekonomickou stránku, ale také o to, že mužům je připisováno místo ve veřejné sféře a ženám sféra privátní. To, že jsou ženy omezovány na privátní sféru způsobuje, že je jim méně připisován delikventní status. Rozdělení na formální a neformální sociální kontrolu, které má vliv na kriminalitu mužů a žen, vznikalo spolu s rozvojem obchodu a industrializace, protože tento rozvoj způsobil oslabení vlivu lokálních příbuzenských skupin a zvýšení vlivu kontroly státu. Nová forma právě přinesla i novou formu sociální kontroly. Muži začali být pod dohledem formální sociální kontroly soudního systému a ženy byly stále pod dohledem sociální kontroly ze strany rodiny. Tato kontrola působí tak, že kde působí více formální kontroly, tam je méně neformální a naopak. Rozdělení podle sociální kontroly je založeno na připisování deviantního statusu. Muži nejsou vedeni k pasivitě a závislosti, ale naopak se od nich očekává, že budou agresivní, nezávislí a průbojní. To způsobuje častěji absenci sociální kontroly a zákazů. Na muže tedy více působí formální sociální kontrola, na ženy neformální. Ženy nemají takový přístup do veřejné sféry jako muži, protože v průběhu socializace se předává to, že místo pro ženy je v soukromé sféře. Vrstevnické skupiny a později pracovní skupiny pomáhají udržovat vzorce chování vytvořené v socializaci v dětství. Mužské vrstevnické skupiny pokračují v povzbuzování k nezávislosti a agresivitě uvnitř skupiny. Potom vznikají vrstevnické chlapecké delikventní skupiny, jako karikatura mužské genderové role. Ženské vrstevnické skupiny naopak posilují v jejich členkách závislost, poddajnost a pasivitu. Konfliktní předpoklady samotné nemohou platit pro sexuální rozdíly v kriminalitě, větší pravděpodobnost ženské než mužské shody s legálními normami převažují slabost žen jako faktor způsobující nižší stupeň kriminality. (Hagan, Simpson, Gillis 1979; 25 – 30, 34 – 35)

4.1.3 Sutherlandova teorie diferencované asociace

Tato teorie vychází z toho, že každý člověk se od dětství setkává v rámci různých intimních skupin, jako je rodina nebo vrstevníci, s různými definicemi zákonů a tyto definice mohou buď přispívat k jejich porušování nebo ho naopak zakazovat. Lidé se tedy v rámci těchto intimních skupin učí buď kriminálním nebo konformním vzorům chování. Podle této teorie je tedy deviantní chování kulturně přenášeno prostřednictvím procesu sociálního učení. Vzory chování, které jedinec přejímá, mají behaviorální a kulturní složku. V souvislosti s kriminálním chováním to znamená, že behaviorální složka poskytuje učení se technikám páčání trestných činů, kulturní složka znamená přejímání motivů, racionalizací a postojů ke kriminálnímu chování. (Munková 2001; 28) Jak uvádí Giddens, kriminální jednání je z velké části naučené v primárních skupinách, nejvíce pak ve vrstevnických skupinách. Tato teorie považuje kriminální chování za něco, co si lidé osvojují stejně jako zákonné činnosti. (Giddens 1997; 193) Tento proces sociálního učení je také genderově podmíněn, jak jsem popsala výše. To má vliv na pojetí genderových rozdílů v kriminalitě v rámci této teorie. Protože proces sociálního učení probíhá u obou pohlaví rozdílně, tak i předávání definic zákonů a učení se kriminálnímu chování probíhá odlišně u žen a u mužů. „Ženy se dopouštějí deliktů méně často, protože méně často přijdou do kontaktu s kriminálními vzorci chování. Tento menší kontakt je důsledkem skutečnosti, že ženy podléhají přísnější sociální kontrole“ (Válková 1993; 39) Z této teorie tedy vyplývá, že za rozdíly v kriminalitě mužů a žen je jak rozdílný proces sociálního učení, který jsem popsala v kapitole 2.1, tak rozdílné působení sociální kontroly na muže a ženy popsané v kapitole 4.1.2.

4.1.4 Etiketizační teorie

Tato teorie je ovlivněna symbolickým interakcionismem a čerpá z teze, že „lidská identita se utváří v procesu interakce jedince s ostatními lidmi ve společnosti. V rámci symbolického interakcionismu se staví na analýze jazyka a symbolických významů, které se užívají v procesech mezilidské interakce.“ (Munková 2001; 67) V rámci těchto procesů lidé dokážou předvídat, jak budou druzí jednat. Naše jednání je do jisté míry ovlivněno odhadem toho, jak nás vidí ostatní lidé a jaké jednání od nás očekávají. Člověk se tedy podle této teorie stává osobností tím, že postupně přejímá postoje ostatních a přitom záleží na tom, jak je ostatními vnímán a akceptován.

V dětství takto člověka nejvíce ovlivňují rodiče, vrstevníci a učitelé. Jak člověk dospívá, je schopen přestat se vázat na reakci okolí a vytváří se v něm vědomí „abstraktního korektivu (generalizovaného jiného)“ (Munková 2001; 68) Lidské chování je tedy podle této teorie spíše utvářeno subjektivními definicemi situace a sdílených významů, než že by bylo dáno prostředím, ve kterém jedinec žije. Na to navazuje etiketizační teorie se závěry, že deviace je definována jako produkt myšlenek vzájemně sdílených lidmi a je třeba klást důraz na přímé pozorování procesů interakce. Deviantní nálepky jsou pak vnímány jako sdílené významy, které jsou přidělovány určitým lidem v rámci procesu sociální interakce. Deviace tedy není objektivní charakteristika, ale vlastnost, která je tomuto chování udělena veřejností. „Publikum tedy vytváří deviace tím, že tvoří pravidla, jejichž přestoupení definuje jako deviaci a aplikuje tato pravidla na chování jednotlivých lidí a označuje je za devianty. Deviace pak není kvalita spáchaného činu, ale souvislosti spojené s aplikací nálepky. Deviant je ten, komu byla nálepka úspěšně přidělena, deviantní chování je pak to, které publikum takto označilo. Publikum může být tvořeno malými skupinami, jednotlivými občany, či příslušníky formálních kontrolních skupin (policie, soudy, apod.)“ (Munková 2001; 69) Podle této teorie se pak ženy chovají stejně kriminálně jako muži, ale kriminální činy páchají tajně. Kriminalita žen je tolerována, není oznamována, dostatečně se nezjišťuje a nevyšetřuje, proto podle této teorie statistiky neodpovídají skutečnému stavu, protože ženy jsou ze strany trestněprávních orgánů sociální kontroly méně kriminalizovány. „Kriminalita není tedy považována za určitý druh chování, nýbrž je výsledkem zásahu trestněprávních orgánů. Výzkumy skutečně prokázaly, že samotné potenciálně protiprávní chování určitého jedince se stane kriminálním až v okamžiku, kdy je odhaleno a odsouzeno. Tyto výzkumy vycházejí ze správného předpokladu, že (potenciálně) kriminální jsou všechna jednání, která trestní právo zakazuje. Chování, které jednající dokáže skrýt nebo které s z různých důvodů nepronásleduje, nenabude pro společnost ani pro zaangażované jedince kvality kriminálního jednání. Kriminalita je jev trestněprávními orgány za kriminální označený a pachatelé jsou osoby takto označené. Přitom je odhalena pouze nepatrná část těchto jevů. Podle „etiketizační“ koncepce právě vůči ženám přistupují úřady shovívavěji.“ (Válková 40 – 41) Bartusch a Matsueda uvádějí, že podle symbolického interakcionismu organizované skupiny kontrolují chování svých členů pomocí tzv. „Generalizovaných jiných“, což tvoří hlavní element vlastního já. Pro muže a ženy by mělo reflektované hodnocení vlastního já odrážet aktuální hodnocení (nálepky), které vytvářejí významní druzí a delikventní chování může vycházet

z označení za delikventního nebo špatného jedince. Genderové rozdíly tedy mohou existovat v tom rozsahu, ve kterém nálepkování významnými druhými ovlivňuje reflektované hodnocení a v rozsahu, kde toto hodnocení ovlivňuje chování. Tyto genderové rozdíly mohou podle těchto autorů vysvětlit rozdíl v mužské a ženské delikvenci. Ženské pojetí sebe sama je více ovlivněno vnímáním toho, jak jsou viděny ostatními, zatímco mužské sebepojetí je méně závislé na hodnocení ostatních. Genderové rozdíly mohou ovlivnit vztah mezi hodnocením sebe sama a delikventním chováním. Protože ženy jsou více orientované na vztahy a více se nechají ovlivnit tím, co si o nich ostatní myslí, mohou být více vnímavé k reflektovanému hodnocení. Tyto rozdíly v reflektovaném hodnocení a delikvenci mohou být strukturovány procesem nálepkování. Podle etiketizační teorie jsou muži více náchylní k tomu, aby byli označeni za delikventní, jedním z důvodů toho může být to, že delikvence je považována za mužský fenomén. (Bartusch, Matsueda 1996; 147 – 151) Bartusch a Matsueda pro svou studii využili data z National Youth Survey. Tato data se týkala studie delikvence a užívání drog a zúčastnilo se jí 1725 lidí ve věku 11 – 17 let. Byla použita metoda osobních rozhovorů. Analýzou této studie podpořili teorii symbolického interakcionismu zabývající se genderem a delikvencí. Zjistili, že pro muže a ženy má hodnocení rodičů velký vliv na reflektované hodnocení sebe jako těch, kteří porušují pravidla, což významně ovlivňuje delikvenci. Neformální označování rodiči a hodnocení sebe sama jako toho, kdo porušuje pravidla je více důležité pro muže. Předchozí delikventní chování také způsobuje pravděpodobněji u mužů než u žen, že jim bude rodiči přidělena negativní nálepka. Ale pro muže i pro ženy označení za někoho, kdo porušuje pravidla, zvyšuje pravděpodobnost následné delikvence. (Bartusch a Matsueda 164 – 168)

4.1.5 Feministická teorie

Tato teorie spojuje kritický pohled na kriminalitu žen a roli genderu v teoriích sociálních deviací a zdůrazňuje opomíjení těchto aspektů v tradičních i nových koncepcích. Rozvoj feministické kriminologie bývá často spojován se jménem Carol Smartová a se jménem Frances Heidensohnová. Obě ve svých pracích popisují existující kriminologické teorie z hlediska ženské kriminality. Kritizují vysvětlování kriminality žen z hlediska jejich role a přirozenosti. „Rozené ženské kriminálnice jsou

vnímány jako mající všechny kriminální vlastnosti mužů plus všechny nejhorší vlastnosti žen ještě k tomu navíc, zejména mazanost, zlobu, podvodnictví, lstivost. Dochází dále ke směřování pohlaví a gender a k přisuzování maskulinních rysů ženským přestupkyním zákona.“ (Munková 2001; 117) Dále kritizují vnímání emancipace jako původu růstu kriminality žen. Smartová si kládla za cíl zabývat se problémy jako jaké jsou typické vzory chování ženských deviantů, jak se s nimi zachází a vymezení role, kterou hraje gender při vytváření a vynucování zákona.

Dále se deviací žen zabývala Freda Adlerová, podle které je vzestup ženské kriminality jedním z důsledků ženských hnutí, zaměřených na osvobození žen a jejich kriminální činnost pak vysvětluje tím, že se ženy snaží soutěžit s muži a napodobují jejich role.

Další, kdo se touto problematikou zabýval, je Marcie Limanová, která popisuje ženskou deviaci v kontextu stereotypního vnímání ženské role. Žena je podle ní i v případě deviantního chování pouze představitelkou ženské role a stereotypní atributy této role jsou pak aplikovány na deviantní chování. Za hlavní přínos této teorie je možné považovat otevření diskuse o vztazích mezi kriminalitou žen a jejich emancipací, popření hypotéz o mírnějším nakládání s ženskými pachatelkami a vznik řady prací, které vycházejí z teorie sociální kontroly, a které analyzují delikvenci mužů a žen z genderového pohledu.

Feministická kriminologie se zabývá řadou témat, která byla dříve opomíjena. Jde v první řadě o zahrnutí problematiky genderu do zkoumání sociálních deviací, dále zdůrazňuje význam zahrnutí i dalších faktorů jako je například třída nebo rasa. (Munková 2001; 117 – 121) Válková uvádí, že nejdůležitějšími zdroji ve společnosti jsou různé formy vlastnictví a společnost je dichotomicky rozdělena podle vlastnictví nebo nevlastnictví výrobních prostředků. Tento nerovný vztah k vlastnictví pak vede i k nerovnému přístupu k moci. Obě tyto sféry představují doménu mužů, proto byla problematika pohlaví přehlížena. Až feministická teorie společnosti umožnila poznatek, že status quo nespočívá jen v nerovnoměrném rozdělení zdrojů, ale také v nadvládě mužů nad ženami. Muži v tomto systému vládou a přidělují oběma pohlavím role a také určují jejich možnou kriminalitu. „Podle feministické teorie společnosti trestní právo přihlíží k současnému rozdělení podle pohlaví, na ženy se téměř nevztahuje, což se zdánlivě projevuje v jejich nízké kriminalitě. Trestní právo a tudíž veřejná forma sociální kontroly se zaměřuje především na ty aktivity, které se vztahují k přirozené reprodukci společnosti jako prvořadě povinnosti žen a které vytvářejí tzv. specifickou ženskou kriminalitu. (Válková 1993; 41 - 42)

4.1.6 Teorie příležitosti

V literatuře jsou podle Shover, Norland, James a Thornton diskutovány tři vlivy na kriminalitu. Příležitost spáchat trestný čin, vztah s významnými druhými a víra v legitimitu pravidel a norem. Posledními dvěma jsem se zabývala v předchozích kapitolách, teď se zaměřím na příležitost spáchat trestný čin. (Shover, Norland, James, Thornton 1979; 164 – 165) Giddens uvádí, že „Výzkumy ukazují, že k mnoha trestným činům – zvláště těm méně závažným, jako jsou běžné krádeže nebo vloupání – dochází na základě „situačního“ rozhodnutí. Lidmi se „zločineckou mentalitou“ jsou ti, kterým je líto zahodit šanci, pokud se naskytne.“ (Giddens 1997; 198) Tato teorie je založena na tvrzení, že s rostoucí zaměstnaností žen roste i příležitost, aby ženy páchaly určité druhy trestných činů. V zemích, kde ženy pronikly do obchodního světa, existuje velká pravděpodobnost, že se budou více podílet například na podvodech, zpronevěře a menších krádežích. (Válková 1993; 44) Mužská genderová role tedy poskytuje mužům větší příležitost spáchat zločin a zároveň na ně méně působí sociální kontrola.

4.1.7 Ekonomická teorie

Podle ekonomické teorie je kriminalita žen reakcí na jejich „ekonomickou deprivaci“. Zrovnoprávněné delikventky se snaží hlavně vylepšit svou finanční situaci a jen sekundárně se zajímají o spáchání násilných trestných činů. Podle této teorie je motivace kriminality žen spíše ekonomická a ženy s nižším postavením se budou trestné činnosti dopouštět častěji. Těmito důvody je vysvětlována hlavně prostituce. (Válková 1993; 44)

4.1.8 Mertonova teorie anomie

Zdrojem anomie je podle Mertona nedostatečná symetrie mezi sociální a kulturní strukturou ve společnosti. Základní hodnotou kulturní struktury je finanční úspěch, který je v této struktuře považován za kulturní cíl. Existující sociální struktura ale

neumožňuje jeho všeobecné dosažení. To vede k odchylnému jednání, které je důvodem vysokého výskytu speciálních deviací. Napětí mezi cíli a prostředky k jejich dosažení vede podle Mertona ke čtyřem typům deviantního chování. Podle této teorie většina populace přijímá cíle, které jsou kulturně předepsané a také legitimní prostředky k jejich dosažení bez záruky dosažení úspěchu. Tato konformní část zajišťuje stabilitu společnosti. Čtyřmi typy deviantního chování jsou inovace, ritualismus, retrealismus a rebelie. Rebelie spočívá v nahrazení kulturně předepsaných cílů a také nahrazení povolených prostředků k jejich dosažení. Retrealismus zamítá cíle i prostředky, ritualismus zamítá kulturně stanovené cíle, ale přijímá prostředky k jejich dosažení. Poslední kategorií je inovace, která má v rámci deviantních adaptací největší význam. „Inovace znamená odmítnutí institucionalizovaných prostředků dosahování kulturně předepsaných cílů. Tyto cíle jsou však současně kladně akceptovány. Rozsah inovací ve společnosti je pak ukazatelem anomie. Jedinci, kteří jsou ovládáni cílem úspěchu, představovaným hromaděním majetku, jsou pak puzeni k vyhledávání alternativních prostředků k jeho dosažení. (...) Druhy deviantního chování, vznikající jako důsledek této formy deviantní adaptace pak jsou sociálně strukturovány (jiný typ zločinnosti příslušníků vyšších vrstev a nižších vrstev v závislosti na struktuře organizované kriminality).“ (Munková 2001; 42) Tato teorie může vysvětlit specifickou podobu deviantního chování u mužů a žen s ohledem na to, že ženy a muži mají ve společnosti jiné role a také jiný přístup k zmiňovanému finančnímu úspěchu.

4.1.9 Teorie deviantních subkultur

Podle této teorie je delikvence především problémem městských oblastí a nižších sociálních tříd. Vznik subkultury je spojen se strukturou legitimních a nelegitimních příležitostí, které se vyskytují v okolí jedince, a se kterými je spojen její vznik. Giddens uvádí, že takovéto subkultury vznikají v komunitách, jejichž členové mají malou šanci dosáhnout úspěchu legitimním způsobem. Jejich členové stejně jako většina usilují o hmotný prospěch, ale vnímají ho z pohledu vlastní subkultury. Ve čtvrtích, kde existují zavedené kriminální struktury, pak vedou tyto subkultury jedince od drobných krádeží k celoživotní „zločinecké kariéře“. (Giddens 1997; 194) „Zvláště důležitá je přítomnost nelegitimních příležitostí, které jsou základem pro vznik a začlenění se do subkultury, která se orientuje na jejich využití (významnou podmínkou je existence kriminality

dospělých).“ (Munková 2001; 50 – 51) Existují tři typy deviantních subkultur. První z nich je kriminální subkultura, která vzniká tam, kde je dostatek nelegitimních příležitostí a jedinec může úspěšně přijmout kriminální role dospělých, od kterých se je naučí. Jde o oblasti, kde žijí nižší třídy a kde se vyskytují kriminální gangy. Dalším typem je konfliktní subkultura, která vzniká v situaci, kdy jsou uzavřeny legitimní i nelegitimní příležitosti pro ekonomický úspěch. To způsobuje, že se mladí lidé uchylují k násilí a gangům. V rámci této subkultury je možné získat respekt pro ty, kteří předvádějí nějaké fyzické dovednosti a odvalu. To jsou vlastnosti typické pro muže, jak jsem popsala v kapitole 3.1. Posledním typem je retreatistická subkultura, která spočívá v upřednostnění strategie úniku, který je možné brát jako neúspěch v začlenění se do předchozích typů. Tato teorie se týká především mladých lidí, kteří žijí ve městech a je na ně vyvíjen tlak na peníze a úspěch, což u nich způsobuje frustraci. Motivace k deviantnímu chování tedy spočívá v touze po společenském úspěchu.(Munková 2001; 47 – 51) Obecně platí, že tyto subkultury jsou především záležitostí mladých mužů a vyskytují se především v chudších městských čtvrtích, chlapci se stávají členy gangů ve velmi mladém věku a v této subkultuře jsou určité trestné činy považovány za běžnou součást života. I když existují i dívčí gangy, jsou tyto subkultury převážně mužské a platí pro ně typicky mužské hodnoty jako dobrodružství, vzrušení a vzájemná podpora členů party. Je to způsobeno tím, že v některých oblastech nemohou muži dosáhnout cíle najít si stálou práci a rodinu a stát se živitelem rodiny, nemohou tedy naplnit legitimním způsobem svoji mužskou roli.(Giddens 1997; 212 – 213)

Všechny tyto teorie se snaží vysvětlit to, proč dochází ke kriminalitě, různými způsoby, a také na základě těchto příčin vysvětlují rozdíly v mužské a ženské kriminalitě. Jedním z vlivů, které podle těchto teorií ovlivňují výskyt delikventního chování, je sociální učení. Na vlivu sociálního učení je založena teorie sociálních rolí, podle které se ženy a muži učí rozdílným sociálním rolím, dívky se připravují na roli matky a jsou vedeny k závislosti na ostatních a také k většímu dodržování norem, muži jsou vedeni k nezávislosti a průbojnosti, což způsobuje nejen větší míru kriminality mužů. Působení vlivu okolí zdůrazňuje také teorie sociální kontroly, ale zde na rozdíl od teorie vycházející z procesu sociálního učení je delikventní chování ovlivněno zvenčí. Tato sociální kontrola také působí odlišně na muže a ženy. Na muže působí sociální kontrola méně, takže mají větší sklon ke kriminálnímu chování než ženy. I v teorii

diferencované asociace hraje vliv sociální učení, podle této teorie se však jedinec učí kriminálním vzorcům chování v rámci intimních skupin. Na rozdíl od těchto teorií podle etiketizační není deviace objektivní charakteristikou, ale je připisována okolím. U této teorie má tedy také vliv okolí, ve kterém se jedinec vyskytuje, ale podle této teorie okolí nezpůsobuje kriminální chování, ale kriminálním chováním se stává to chování, které je jako takové označeno. K označení za delikventní jsou podle této teorie více náchylní muži než ženy. Také podle teorie příležitostí má vliv prostředí, ve kterém se jedinec nachází a toto prostředí ovlivňuje míru a povahu kriminality. Podle feministické a ekonomické teorie má také vliv sociální prostředí, podle feministické teorie muži určují ženské a mužské role a také možnou kriminalitu, u ekonomické teorie vychází kriminalita ze snahy zvýšit ekonomickou situaci, která bývá u žen horší než u mužů. Tyto teorie tedy všechny vysvětlují kriminalitu na základě vlivu prostředí, ve kterém jedinec žije. Každá z těchto teorií se zaměřuje na jiné důvody vzniku kriminality a jiným způsobem vysvětluje rozdíly v mužské a české kriminalitě, přičemž některé teorie se prolínají. Některé zde popsané teorie využiji v následující kapitole k interpretaci zjištění získaných ze statistik kriminality v České republice.

5. Statistiky kriminality mužů a žen v ČR

V předchozích kapitolách jsem popsala, jak se ženy a muži liší, jaké jsou ženské a mužské genderové role, jejich utváření a teorie vlivu těchto rolí na odlišnosti v kriminalitě mužů a žen. V této kapitole bych chtěla ukázat na statistických datech kriminality v České republice, jak tyto rozdíly vypadají v praxi. Budu se snažit ukázat, že se kriminalita mužů a žen skutečně liší, zdůvodnit tyto odlišnosti a popsat to, co je pro kriminalitu mužů a žen typické.

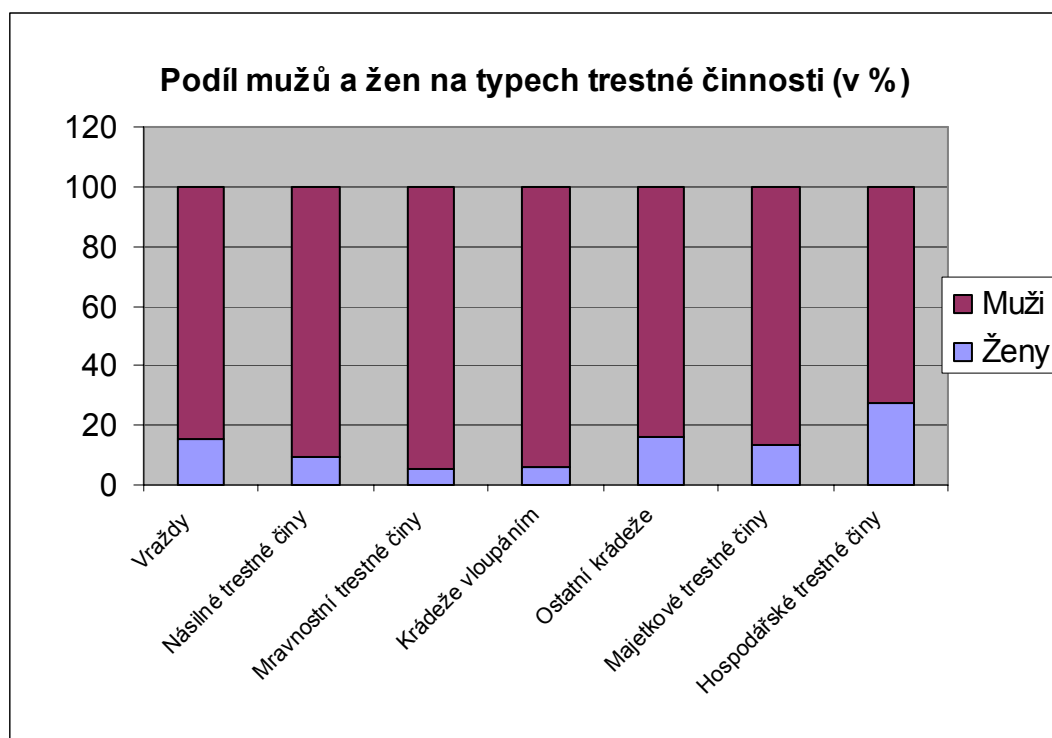
Kriminalita mužů a žen se neliší pouze v četnosti kriminality, ale také v tom, že pro každé pohlaví jsou typické jiné druhy trestné činnosti. Muži obecně páchají více trestných činů, což dokládá fakt, že v roce 2009 bylo jen 14,9 % žen z celkového počtu stíhaných a vyšetřovaných 89 952 osob. <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> Tento fakt se dá vysvětlit na základě výše uvedených teorií tím, že muži a ženy zastávají odlišné role ve společnosti a působí na ně tedy odlišně sociální kontrola. Dále by se tento fakt dal vysvětlit tím, že ženám je stále přisuzována role v domácnosti, zatímco muž je živitel rodiny a má tedy větší příležitost páchat trestné činy. Odlišné genderové role souvisí s kriminalitou mužů a žen také

v tom, že pro ženy jsou typické jiné trestné činy než pro muže. Rozborem těchto odlišností v kriminalitě se budu zabývat v následujících podkapitolách. Tyto kapitoly se budou zabývat oficiálními statistikami, takže budu zkoumat jen zjištěné trestné činy a ne ty, které sice mohly být spáchány, ale nikdo za ně není stíhán, obžalován nebo odsouzen. Tato zjištění se pokusím interpretovat na základě teorií kriminality z genderového pohledu, které jsem popsala v předchozí kapitole.

5.1 Struktura trestných činů v ČR

V rozboru struktury trestných činů využiji statistiku stíhaných a obžalovaných osob za rok 2009, která je zveřejněna na stránkách Českého statistického úřadu.

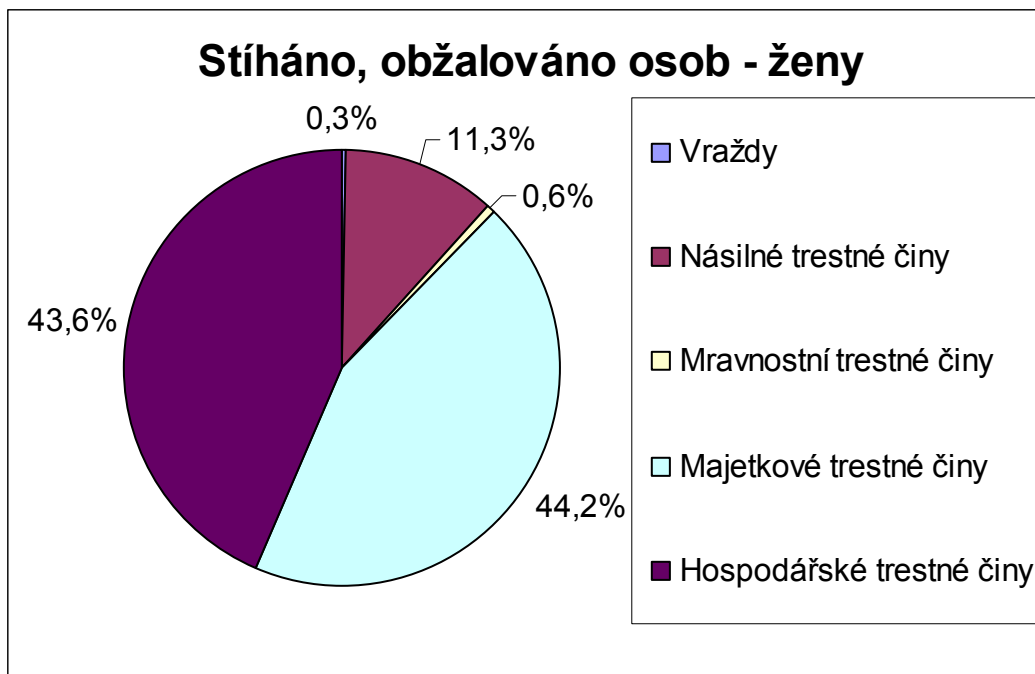
Graf 1

Graf 1 znázorňuje podíl mužů a žen na jednotlivých typech trestné činnosti, jejichž bližší strukturou se budu v této kapitole dále podrobněji zabývat. Muži mají největší podíl na všech typech trestných činů, největší podíl žen oproti mužům je u hospodářských (27,5 %) a majetkových trestných činů (13,2 %), dále u méně závažných krádeží (15,9 %) a vražd (15,4 %). Naopak muži výrazněji převažují u násilných (90,9 %) a mravnostních (94,6 %) trestných činů a krádeží vloupáním (94,3 %) a podíl žen na těchto trestných činech je minimální.

Při zkoumání toho, kterých trestných činů se muži a ženy dopouštějí nejvíce, se ukázalo (Graf 2 a 3), že u mužů i u žen tvoří největší podíl majetkové kriminalitě.

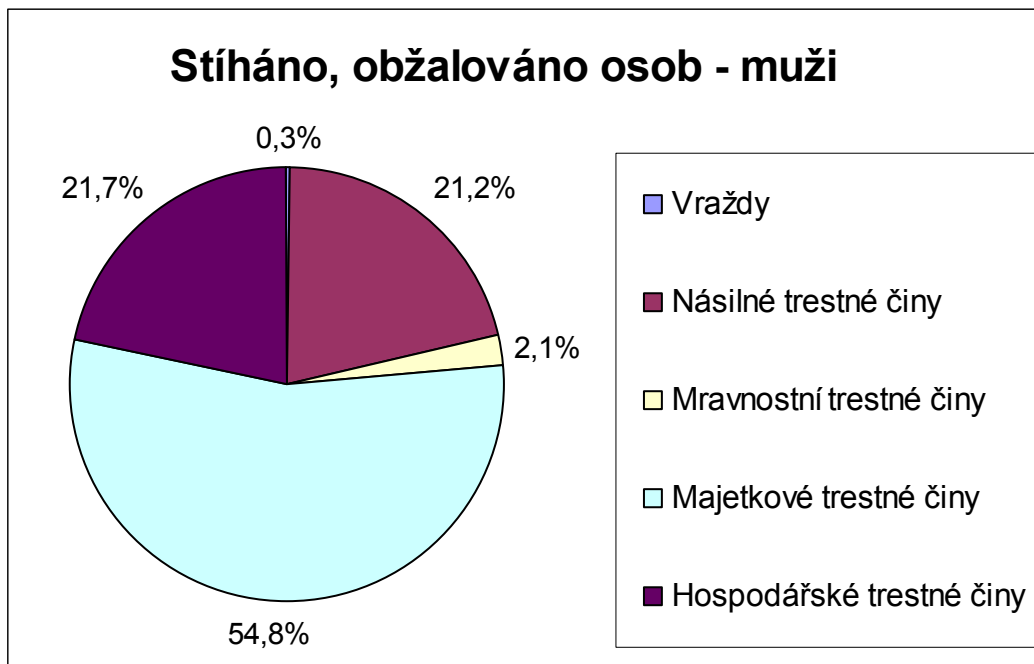
Graf 2

U žen i u mužů jsou druhými nejčastějšími trestnými činy hospodářské trestné činy, u žen je však podíl na jejich celkové kriminalitě o 21,9 % vyšší než u mužů. U mužů je zase výrazněji vyšší podíl majetkových trestných činů na všech jejich trestných činech o 10,6 % větší než u žen. Dalšími nejčastějšími trestnými činy jsou násilné trestné činy, u mužů však tvoří o 9,9 % větší podíl na jejich trestné činnosti než u žen. Zde je třeba vysvětlit rozdíl mezi majetkovou a hospodářskou trestnou činností. „Majetkovou kriminalitu je třeba odlišit od hospodářské kriminality, což není vždy snadné. Zatímco majetková kriminalita směřuje proti majetku (fyzických osob i právnických osob), hospodářská kriminalita směřuje proti hospodářskému řádu a jeho fungování. (...) Základní diference mezi majetkovou a hospodářskou kriminalitou se podle policejní statistiky projevují i v závažnosti způsobených škod.“ U hospodářské kriminality jde o větší škody. (Novotný, Zapletal 2004; 263) Mravnostní trestné činy sice tvoří velkou část celkové kriminality mužů, u žen se však nevyskytují téměř vůbec. Vraždy u mužů i u žen tvoří shodný podíl 0,3 % na jejich celkové kriminalitě.

Z toho vyplývá, že i když jsou u žen i mužů nejčastější stejné typy trestných činů, jejich podíl na celkové kriminalitě se liší a trestné činy, u kterých se používá násilí nebo síla (násilné a mravnostní trestné činy) se vyskytují více u mužů než u žen.

Graf 3

5.2 Interpretace statistik podle teorií kriminality

V této podkapitole využiji teorie popsané v kapitole 4 k interpretaci zjištění vyplývajících ze statistik kriminality v České republice. Jednotlivé interpretace doložím tabulkami nebo grafy, znázorňujícími rozdíly v kriminalitě z pohledu genderu.

5.2.1. Interpretace podle teorie sociálních rolí

Podle teorie sociálních rolí by se tato fakta dala vysvětlit tak, že ženy jsou více vychovávány k tomu, aby souhlasily s normami sdílenými ve společnosti, a díky tomu se méně dopouštějí trestné činnosti. Menší míra kriminality žen je také způsobena tím, že podle této teorie jsou ženy připravovány na roli matky a jsou vedeny k tomu, aby své zájmy podřizovaly svému okolí a neprosazovaly je na jeho úkor. U mužů jsou mnohem častější než u žen trestné činy za použití násilí, což může být ovlivněno jejich většími sklony k agresivitě. Ženy nejsou pachatelkami násilných trestných činů v takové míře, protože je u nich prostřednictvím výchovy agresivita potlačována, zatímco u chlapců je potlačována méně. V rámci výchovy k ženské genderové roli si také dívky více než

chlapci osvojují dodržování morálních norem, což je jedním z důvodů, proč ženy páchají méně trestných činů než muži. Podle této teorie jsou pro ženy typické trestné činy, které odpovídají prostředí, v němž žijí. Tím by se například dalo vysvětlit zjištění, že se největší podíl žen proti mužům vyskytl u vražd motivovaných osobními vztahy. Tyto osobní vztahy jsou součástí prostředí, ve kterém žena žije, a tedy i nejčastěji se v tomto prostředí dopustí tohoto trestného činu. Muži se tohoto typu vražd dopouštějí také nejčastěji, podíl na všech vraždách byl však mnohem nižší, muži se častěji dopouštějí i jiných druhů vražd, zatímco u žen vraždy motivované osobními vztahy tvoří většinu všech vražd spáchaných ženami. To je také možné vysvětlit tak, že ženy jsou více vychovávány s orientací na vztahy a tyto vztahy tvoří také největší motivaci žen ke spáchání vraždy.

Vraždy	Stíháno, vyšetřováno osob			
	Ženy		Muži	
	rel. četnost (%)	abs. četnost	rel. četnost (%)	abs. četnost
Trestný čin				
Vraždy loupežné	3,6	1	12,3	19
Vraždy sexuální	0	0	1,9	3
Vraždy motiv. osob. vztahy	71,4	20	45,5	70
Vraždy na objednávku	0	0	3,9	6
Vraždy novorozence matkou	0	0	0	0
Vraždy ostatní	25,0	7	36,4	56
Vraždy celkem:	100	28	100	154

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> (upraveno)

Podle statistik policejního prezidia ČR bylo obžalováno a stíháno za vraždu **za rok 2009** 182 osob, z toho bylo 84,6 % mužů. Nejvíce páchaných vražd byly vraždy motivované osobními vztahy, tyto vraždy dominovaly u obou pohlaví. U žen však podíl těchto vražd na celkovém počtu vražd páchaných ženami byl 71,4 %, u mužů tento podíl činil o 25,9 % méně. Další patrný rozdíl je u loupežných vražd, mužů, kteří spáchali tento trestný čin bylo 12,3 %, zatímco žen o 8,7 % méně.

Také majetková trestná činnost by mohla být vysvětlena tím, že ženy tyto trestné činy (hlavně podvody) páchají ve svém zaměstnání, tedy také v prostředí, které je obklopuje. Velký výskyt majetkových trestných činů u žen oproti jiným typům trestné činnosti je také pravděpodobně způsoben snahou žen zajistit rodinu, k tomu mohou mít

větší sklony spíše svobodné matky, které jsou často ve ztížené finanční situaci, protože jsou nuceny živit děti pouze z jednoho platu.

Majetkové trestné činy	Stíháno, vyšetřováno osob			
	Ženy		Muži	
	rel. četnost (%)	abs. četnost	rel. četnost (%)	abs. četnost
Trestný čin				
Krádeže vloupáním	11,1	485	27,8	7 965
Krádeže prostě celkem	70,5	3 075	56,9	16 286
Podvod	10,2	446	5,8	1 662
Zpronevěra	2,9	128	2,4	698
Neoprávněné užívání cizí věci	0,2	8	0,1	41
Zatajení věci	1,9	81	1,0	280
Poškozování cizí věci	3,2	138	5,9	1 694
Ostatní majetkové trestné činy	0	0	0	0
Majetkové činy celkem:	100	4 361	100	28 626

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> (upraveno)

U majetkových trestných činů bylo obžalováno a stíháno 86,8 % mužů ze všech obžalovaných a stíhaných osob. Ženy se nejčastěji dopouštěly drobných krádeží, krádeží vloupáním a podvodu. Muži se také nejčastěji dopouštěli drobných krádeží, podíl těchto krádeží na všech krádežích spáchaných muži byl však o 13,6 % menší než podíl drobných krádeží na všech krádežích spáchaných ženami. U mužů byl o 16,7 % větší podíl na krádežích vloupáním než u žen a podíl podvodů byl o 4,4 % menší u mužů než u žen. To opět souvisí s větší mírou používání násilí u mužské trestné činnosti za použití síly (krádeže vloupáním), což také souvisí s mužskou genderovou rolí a menším potlačováním agresivity, zatímco u žen převažují spíše drobnější krádeže a podvody.

U mužů i žen v kategorii násilných činů převažují stejné typy trestných činů. I když se těchto trestných činů dopouštějí muži v mnohem větší míře než ženy (muži na těchto trestných činech tvoří podíl 90,9 %). Násilné trestné činy, které se vyskytují nejčastěji, jsou u obou pohlaví stejné. U žen se nevyskytují trestné činy, které můžeme pozorovat u mužů. Patří sem loupeže na finančních institucích, rvačky a braní rukojmí.

Násilné trestné činy	Stíháno, vyšetřováno osob			
	Ženy		Muži	
	rel. četnost (%)	abs. četnost	rel. četnost (%)	abs. četnost
Trestný čin				
Usmrcení lidského plodu-§227	0	0	0	0
Usmrcení lidského plodu-§228	0,1	1	0	2
Opuštění dítěte	0,6	7	0	2
Únos	0,1	1	0	2
Loupeže	16,2	180	21,2	2 346
Loupeže na finančních institut.	0	0	0,5	52
Násilí na veř. čin. mimo pol.	0,9	10	0,8	87
Násilí na veř. čin. - policistovi	3,3	37	4,2	469
Násilí na veř. čin. - obec. pol.	1,3	14	1,3	146
Úmyslné ublížení na zdraví	29	322	33,8	3 748
Rvačky	0	0	0,1	15
Násilí a vyhrož. proti skup. ob.	1	11	0,6	64
Braní rukojmí	0	0	0,1	7
Nebezpečné vyhrožování	5,6	62	10,3	1 146
Vydírání	6,1	68	8	890
Omez. a zbavení os. svobody	1,6	18	1,4	160
Porušování domovní svobody	14,5	161	10	1 103
Neopr.zás.do práva domu, bytu...	11,2	124	2,1	232
Týrání svěřené osoby	4,3	48	0,7	82
Týrání osoby žijící ve spol. obydlí	1,4	16	3,3	368
Omezování svobody vyznání	0	0	0	0
Útisk	0,2	2	0,1	7
Porušování svob.sdruž. a shrom.	0	0	0	0
Ostatní násilné trestné činy	0	0	0	2
Násilné činy celkem:	100	1 110	100	11 084

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> (upraveno)

U mužů i u žen je nejčastějším násilným trestným činem úmyslné ublížení na zdraví, u mužů je však tento podíl na celkovém počtu násilných trestných činů téměř o 5 % větší než u žen. Další nejčastěji spáchané trestné činy jsou loupeže (u žen tvoří podíl 16,2 %, u mužů 21,2 %) a porušování domovní svobody u žen, u mužů je třetím nejčastějším násilným trestným činem nebezpečné vyhrožování.

Obě pohlaví nejčastěji páchají „krádeže v jiných objektech“, což jsou krádeže kromě krádeží v bytech, na nádražích, během přepravy dopravním prostředkem a v objektech se starožitnými a uměleckými předměty. Podíl těchto krádeží na všech krádežích žen je 60,5 %, u mužů je to pouze 45,8 %.

Krádeže	stíháno, vyšetřováno osob			
	Ženy		Muži	
	rel. četnost (%)	abs. četnost	rel. četnost (%)	abs. četnost
Trestný čin				
Krádeže kapesní	9,3	287	4,1	674
Krádeže při pohlavním styku	0,1	4	0	2
Krádeže jiné na osobách	6,2	192	4,9	791
Krádeže mezi zaměst. na prac.	0,3	10	0,1	16
Krádeže mot. voz. dvoustopých	3,3	100	10,5	1 711
Krádeže mot. voz. jednostop.	0,1	4	0,9	151
Krádeže věcí z automobilů	3,3	101	10,9	1 777
Krádeže součástek mot. voz.	0,3	10	2,8	459
Krádeže jízdních kol	0,8	26	2,8	460
Krádeže domácího zvířectva	0,2	7	0,1	14
Krádeže v bytech	10,4	320	7,8	1 267
Kr. věcí na nádražích	0	1	0,1	10
Kr. věcí během jízdy v DP	0	0	0,1	9
Kr. v obj. se starož. a um. před.	0	0	0	5
Krádeže v jiných objektech	60,5	1 860	45,8	7 458
Krádeže ostatní	5	153	9,1	1 482
Krádeže prosté celkem:	100	3 075	100	16 286

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> (upraveno)

Muži se dále dopouštějí nejčastěji krádeže dvoustopých motorových vozidel a krádeže věcí z automobilů, což souvisí s mužskou genderovou rolí a vlastnostmi, které jsou s ní spojené. Muži jsou technicky zdatnější, zajímají se o auta, což je u nich podporováno už od dětství, a to způsobuje, že se tyto jejich zájmy promítají i v krádežích. Druhým nejčastěji se vyskytujícím trestným činem u žen jsou krádeže v bytech a kapesní krádeže, což jsou opět méně závažné trestné činy bez použití násilí.

5.2.2 Interpretace podle teorie sociální kontroly

Podle této teorie na ženy více působí sociální kontrola než na muže, a také má jiný charakter. V rámci socializace se předává to, že místo pro ženy je v soukromé sféře, kde na ně více působí neformální sociální kontrola ze strany rodiny než na muže, na které působí více formální sociální kontrola ze strany státu. To způsobuje celkově nižší kriminalitu žen. U žen převažuje hospodářská trestná činnost a majetková trestná činnost (hlavně podvod a zatajení věci). Tyto trestné činy pravděpodobně ženy páchají ve svém zaměstnání, kde na ně méně působí neformální sociální kontrola ze strany rodiny. U hospodářských trestných činů opět převažují muži, na všech případech

obžalovaných a stíhaných osob se podílejí 72,5 %. Hospodářská trestná činnost je kategorií trestných činů, kde je podíl žen oproti mužům nejvyšší. Ženy i muži se nejčastěji dopouštěli úvěrových podvodů, u žen však podíl na tomto trestném činu byl 38,2 %, u mužů o 9,5 % méně. Novotný a Zapletal popisují majetkovou kriminalitu jako „důsledek kulturního a civilizačního procesu a hospodářských poměrů“. Dříve byla interpretována jako „kriminalita z nouze“, kvůli souvislosti se stoupáním cen potravin a krádežemi. Od šedesátých let je však popisována jako „kriminalita blahobytu“, kvůli vzestupu životního standardu západní populace. U tohoto druhu kriminality tedy nejde pouze o zajištění fyzické existence. „Úsilí individua o zvýšení vlastní životní úrovně není vždy motivováno jen jeho bezprostřední materiální potřebou, vlastnictví řady věcí je i otázkou prestiže. V současné konzumní společnosti je jedinec mnohými lidmi posuzován hlavně podle své společenské úspěšnosti a podle majetku. Tak vzniká atraktivní model společenského chování, který značnou měrou ovlivňuje společenské klima, a který je logicky spjat i s kriminalitou, zejména majetkovou a hospodářskou. Při rozporu mezi nároky a podmínkami jejich legálního uspokojení pak jedinec často volí kriminální řešení.“ (Novotný, Zapletal 2004; 273 – 274)

Hospodářské trestné činy	Stíháno, vyšetřováno osob			
	Ženy		Muži	
	rel. četnost (%)	abs. četnost	rel. četnost (%)	abs. četnost
Tr.č. proti př. o nekalé soutěži	0	0	0,1	11
Neoprávněné podnikání	0,5	22	0,6	67
Poškození spotřebitele	0	0	0	1
Pašování a krácení cla	0	0	0	5
Zkresl. údajů o stavu hosp.a jm.	0,6	24	1,1	130
Poruš. závaz. práv. hosp. styku	0	0	0	2
Poruš. povin.v řízení o konkur.	0,1	3	0,2	26
Poruš. pov. při správě ciz. maj.	0,3	11	0,5	62
Krádež	1,3	57	2,8	318
Neoprávněné užívání cizí věci	0	0	0	3
Pošk. cizí věci	0	0	0	3
Podv. proti soc. zab. a nem. p.	7,4	317	1,3	150
Ochrana měny	1	43	2,1	243
Padělání známek a kolků	0	1	0	2
Krácení daně	1,3	58	3,9	442
Zneuž. pravomoci veř. činitele	0,2	8	0,2	23
Úplatkářství - přijímání úplatku	0	1	0,2	18
Poškození věřitele	0,4	16	0,6	64
Paděl. a pozměň. veř. listiny	1,6	68	2,3	266
Nedov. výr. a drž.st.peč. a úř.raz.	0	1	0	3
Ohrožování zdraví závad. potr.	0	0	0	0
Vystavení neprav. potvrzení	0	0	0	0
Neoprávněné užívání mot. voz.	0	2	0,1	14
Poruš. tajemství doprav. zpráv	0,1	6	0	5
Zpronevěra	15,4	663	15	1 695
Podvod	16	689	18,9	2 146
Plet. při veř. soutěži a dražbě	0	1	0,1	6
Poruš. př. o nakl. s k. zb. a t.	0	0	0	0
Zneuž. informací v obch. styku	0,1	3	0,1	16
Neoprávněné provozování loterie	0	0	0	2
Poruš. předp. o nálepkách	0,5	21	0,2	24
Neoprávněné nakl. s os. údaji	0,1	5	0	3
Ostatní tr. činy proti měně	0	1	0	3
Neoprávněné držení plat. karty	7,7	332	7,2	816
Por. př. o zahr. ob. s voj. mat.	0	1	0	5
Rozkr. přepr. zás. - železnič.	0	0	0	3
Rozkr. přepr. zás. - poštovních	0	1	0,1	7
Rozkr. přepr. zás. - silničních	0	0	0,2	27
Rozkr. přepr. zás. - leteckých	0	0	0	0
Rozkr. přepr. zás. - lodních	0	0	0	0
Maření úkolu veř.činitele z nedb.	0	0	0	4
Úplatkářství - podplácení	0,1	5	0,3	35
Úplatkářství - nepřímé	0	0	0,1	6
Zvýhodňování věřitele	0,2	8	0,3	36
Pletichy při řízení konk. a vyr.	0	0	0	0
Ohr. pošk. život. prostř. - úmysl.	0	1	0,1	11
Ohr. pošk. život. prostř. - nedbal.	0	0	0	4

Předlužení	0	2	0,1	9
Nedovolená vyr.rad.mat.	0	0	0	0
Podílnictví	0,2	7	0,3	33
Por. práv k ochranné známce	2	84	1,7	197
Por. průmyslových práv	0	1	0	1
Por. autorského práva	0,5	20	1,4	154
Zastření původu věci	0	0	0,2	24
Pošk. a zneuž. záz. na nos. infor.	0,1	3	0,1	13
Provoz. nepoctivých her a sáz.	0	1	0	3
Havárie a provoz. poruch. - úmysl.	0	0	0,1	11
Havárie a provoz. poruch. - nedbal.	0	0	0	3
Pojistný podvod	1,9	80	3	340
Úvěrový podvod	38,2	1 642	28,7	3 255
Nesplnění ozn. povin. v daň. říz.	0	0	0	1
Neodved. daně pojist. a přisp. ..	1,2	52	3,1	355
Ostatní hosp. trestné činy	0,9	40	1,9	220
Hospodářské činy celkem:	100	4 301	100	11 326

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> (upraveno)

5.2.3 Interpretace podle ekonomické teorie

Podle této teorie jsou ženy k trestné činnosti motivovány hlavně tím, že mají méně výhodné ekonomické postavení než muži. Kvůli tomu se dopouštějí častěji majetkové a hospodářské trestné činnosti s cílem vylepšit svou ekonomickou situaci. Jedním z důvodů toho, že volí tuto cestu, může být fakt, že nemají rovnoprávný přístup k lépe placeným povoláním a jsou většinou za stejné pozice méně placené než muži. Důvodem může být také vylepšení ekonomické situace za cílem zaopatření rodiny, což také souvisí s tím, že ženská genderová role se vztahuje k rodině, péči o ní a výchovu dětí. Ženy často vychovávají děti samy, mají potřebu vylepšit svou situaci a někdy k tomu mohou volit nezákonnou cestu. Tím by bylo možné vysvětlit fakt, že se ženy dopouštějí nejčastěji hospodářské a majetkové trestné činnosti. Tyto trestné činy jsou časté i u mužů, u nich ale dohromady netvoří tak velký podíl na jejich celkové kriminalitě jako u žen. Majetkové trestné činy u žen tvoří podíl na všech trestných činech spáchaných ženami 44,2 % a hospodářské 43,6 %.

5.2.4 Interpretace podle teorie diferencované asociace

Tato teorie přisuzuje kriminální chování tomu, že se ho jedinec učí v rámci primárních skupin, v jejichž rámci se člověk učí buď konformním nebo nekonformním

vzorům chování. Tato teorie by mohla vysvětlit větší výskyt násilné trestné činnosti u mužů, protože u chlapců je v rámci těchto primárních skupin méně potlačována agresivita než u dívek. Například když se perou chlapci, je to bráno jako běžná věc, když se perou dívky, následují po tom větší sankce, protože toto chování se neslučuje s jejich genderovou rolí. To potom vede k tomu, že toto násilné chování je definováno u mužů jako běžné a může to být důvodem většího výskytu násilné trestné činnosti u mužů než u žen. Například za rvačky podle uvedených statistik byli vyšetřováni a stíháni pouze muži a žádné ženy.

5.2.5 Interpretace podle etiketizační teorie

Tato teorie vysvětluje větší kriminalitu mužů tím, že muži jsou obecně více označováni za kriminální než ženy. Ženy podle této teorie páchají trestnou činnost tajně nebo jsou méně kriminalizovány a policie a soudy jsou k ženám shovívavější než k mužům. To, že se ženy dopouštějí méně trestných činů než muži je fakt, což dokládají zde uváděné statistiky, nelze ale jednoznačně tvrdit, že ženy jsou obecně méně kriminalizovány, protože existují i trestné činy, u kterých výrazně převažují ženy nad muži. K těmto trestným činům patří například již zmíněné krádeže při pohlavním styku nebo podvody proti sociálnímu zabezpečení a nemocenskému pojištění. Tuto teorii tedy není možné aplikovat všeobecně na každý druh trestného činu, je však možné, že u určitých typů trestných činů jsou náchylnější k označení za delikventní ženy a jiných typů zase muži. Například mravnostní trestné činy jsou vnímány jako mužské trestné činy, z celkového počtu mravnostních trestných činů byl podíl mužů 94,6 % mužů. U mužů i žen je nejčastější „Pohlavní zneužívání ostatní“, což zahrnuje všechny mravnostní trestné činy, které se nedaly zařadit do jiných kategorií. U mužů bylo druhým nejčastějším mravnostním trestným činem znásilnění, podíl na všech mravnostních trestných činech spáchaných muži byl 28,8 %, zatímco u žen byl podíl 1,6 %. U žen je druhým nejčastějším mravnostním trestným činem ohrožování mravnosti, což se týká těch, „kdo uvádí do oběhu, rozšiřuje, činí veřejně přístupnými, vyrábí, dováží, provádí nebo vyváží, anebo za tím účelem přechovává pornografická díla písemná, nosiče zvuku nebo obrazu, zobrazení nebo jiné předměty ohrožující mravnost“ <http://zakony-online.cz/?s10&q10=205>, a dále kuplířství, což jsou trestné činy páchané za účelem výdělku, oba tyto trestné činy činily podíl 21 % na všech mravnostních trestných činech spáchaných ženami.

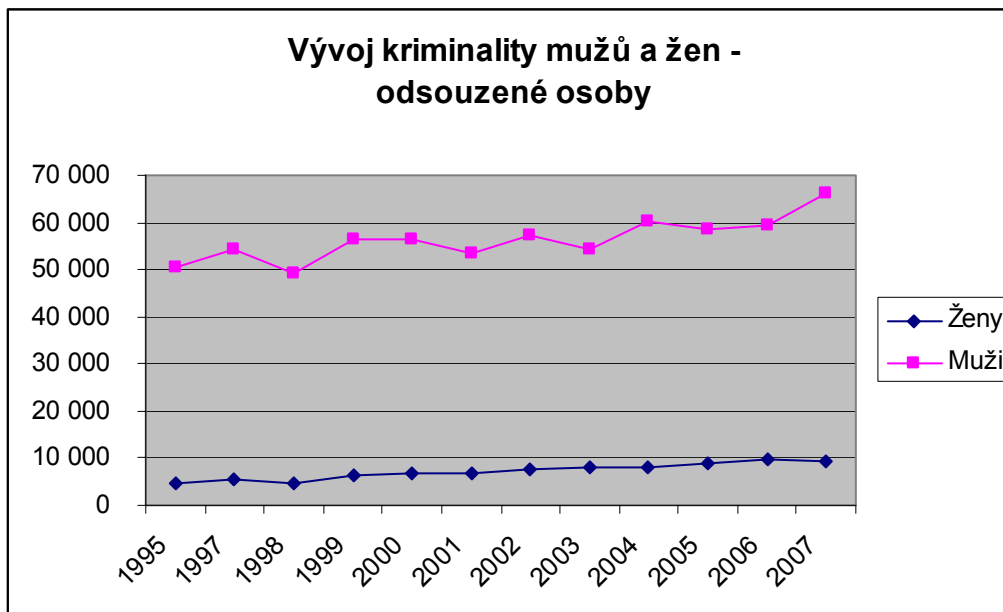
Mravnostní trestné činy	stíháno, vyšetřováno osob			
	Ženy		Muži	
	rel. četnost (%)	abs. četnost	rel. četnost (%)	abs. četnost
Trestný čin				
Znásilnění	1,6	1	28,8	314
Pohlavní zneužívání v závislosti	0	0	5,3	58
Pohlavní zneužívání ostatní	43,5	27	45,3	493
Komerč.forma sex.zneuž.v závisl.	0	0	0,2	2
Komerč.forma sex.zneuž. ostatní	0	0	0,2	2
Ostatní pohlavní úchytky	0	0	6,7	73
Ohrožování mravnosti	21	13	6,8	74
Ohrožování pohlavní nemocí	0	0	0	0
Ublížení na zdraví pohl. nem.	0	0	0	0
Ubl. na zdr. pohl. nem. z nedb.	0	0	0	0
Kuplířství	21	13	2	22
Soulož mezi příbuznými	0	0	0	0
Obchodování s lidmi	8,1	5	2,5	27
Ostatní mravnostní trestné činy	4,8	3	2,2	24
Mravnostní činy celkem:	100	62	100	1 089

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> (upraveno)

5.2.6 Interpretace podle feministické teorie

Představitelé této teorie se na rozdíl od předchozí etiketizační teorie snaží popřít hypotézy o mírnějším nakládání se ženami. Podle této teorie muži vládnu ve společnosti a přidělují mužům a ženám role a také určují jejich možnou kriminalitu. Tato teorie zahrnuje do zkoumání kriminality gender, ale také třídu nebo rasu. Představitelky této teorie vysvětlují kriminalitu žen z pohledu ženské genderové role, ženy tedy páchají trestné činy, které nějakým způsobem souvisí s jejich genderovou rolí a očekáváním společnosti. Freda Adlerová vysvětluje kriminalitu žen snahou soutěžit s muži a napodobováním mužské genderové role, což také souvisí s emancipací žen. Tím by bylo možné vysvětlit zvyšující se míru kriminality žen, která souvisí s tím, že ženy se stále více zabývají mužskými činnostmi, více se dostávají do prostorů, které byly dříve vyhrazeny pouze mužům.

Graf 4

[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4C0029B663/\\$File/1413086614.xls](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4C0029B663/$File/1413086614.xls) (upraveno)

Z tohoto grafu je patrné, že se kriminalita žen plynule zvyšuje, až na dva drobné poklesy. Kriminalita mužů však s většími výkyvy stoupá také. Přesto je v tomto vývoji mezi muži a ženami rozdíl. Od roku 1995 do roku 2007 se počet odsouzených žen téměř zdvojnásobil (v roce 1995 bylo odsouzeno 4588 žen, v roce 2007 jich bylo 9392). Počet mužů sice roste také, ale vývoj od roku 1995 není tak markantní jako u žen, počet odsouzených mužů se zvýšil pouze 1,3 krát.

5.2.7 Interpretace podle teorie příležitosti

Podle této teorie závisí kriminalita na příležitosti k jejímu páčání. Tuto příležitost měli vždy více muži, protože jejich místo bylo tradičně ve společnosti, zatímco ženám byla připisována domácí sféra. To se však začalo měnit s rostoucí zaměstnaností žen, s níž vzrostla i příležitost spáchat trestný čin, například podílet se na podvodech nebo krádežích. To dokládají i zde uvedené statistiky, ze kterých skutečně vyplývá, že ženy se podílejí hlavně na hospodářské a majetkové trestné činnosti.

5.2.8 Interpretace podle teorie anomie

Podle této teorie je základní hodnotou kulturní struktury finanční úspěch, ale struktura společnosti neumožňuje všem ho dosáhnout. Proto lidé volí nelegální cesty k tomuto finančnímu úspěchu. To může vést k tomu, že muži i ženy se kvůli tomu dopouštějí hospodářské a majetkové trestné činnosti a krádeží, což jsou u mužů i u žen nejčastější trestné činy. U žen však tato trestná činnost tvoří větší podíl na jejich celkové kriminalitě (to je patrné z grafů 2 a 3), což může být způsobeno tím, že pro ženy je stále ve společnosti těžší dosáhnout zmiňovaného finančního úspěchu než pro muže.

Také tato teorie vychází z toho, že cílem jedinců je dosáhnout úspěchu a hmotného prospěchu. V komunitách, kde není snadné dosáhnout těchto hodnot legitimní cestou, vznikají deviantní subkultury. Ty se vyskytují hlavně ve čtvrtích, kde existují kriminální struktury, to pak vede od drobných krádeží k tomu, že se jedinec stává zločincem a dosahuje daných hodnot protizákonným způsobem. Tyto subkultury tvoří především mladí muži a vyskytují se hlavně v chudších čtvrtích. Jejich vznik je způsobem nedostatkem příležitostí dosáhnout hmotného úspěchu legitimní cestou, nemohou najít stálou práci a živit rodinu, tedy nemohou naplnit svou mužskou roli a tyto překážky řeší tím, že se stávají členy gangů, uvnitř kterých jsou některé trestné činy považovány za běžné. To podle mého názoru souvisí s větší četností krádeží u mužů, především krádeží vloupáním, u kterých muži výrazně převažují. Podle této teorie sice existují i dívčí gangy, ale tyto deviantní subkultury jsou převážně mužské, což dokládá i velký podíl mužů na těchto krádežích.

Krádeže vloupáním	stíháno, vyšetřováno osob			
	Ženy		Muži	
	rel. četnost (%)	abs. četnost	rel. četnost (%)	abs. četnost
Trestný čin				
Krádeže vloupáním do obch.	9,3	45	10,9	870
Krádeže vloup. do výkl. skříní	0,4	2	0,7	57
Kr. vl. do restaurací a hostinců	4,7	23	6,5	519
Kr. vl. do ubytovacích objektů	3,1	15	1	76
Krádeže vloupáním do kiosků	4,7	23	5,9	466
Kr. vl. do íd.záv.kuch.strav.zař.	0,2	1	0,3	24
Kr. vl. do obj. st. um. př.-§ 332	0,2	1	0,1	7
Kr. vl. do kult. objektů - § 331	0	0	0,4	29
Kr. vl. do pokl. a panc. skříní	1,2	6	0,2	16
Kr. vl. do výpočet. středisek	0	0	0	1
Krádeže vloupáním do škol	1,2	6	1,8	143
Krádeže vloupáním do bytů	20,2	98	8,5	679
Kr. vl. do vík. chat soukr. osob	8,5	41	9,7	776
Kr. vl. do rodinných domků	16,1	78	10,8	857
Kr. vl. do ostatních objektů	30,1	146	43,3	3 445
Krádeže vloupáním celkem:	100	485	100	7 965

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx> (upraveno)

Ze všech osob obžalovaných a stíhaných za krádeže vloupáním bylo mužů 94,2 %. Muži i ženy se nejčastěji dopouštěli krádeží vloupáním do ostatních objektů, u žen však činil podíl tohoto trestného činu na krádežích vloupáním 30,1 %, u mužů o 13,2 % více. Druhým nejčastějším trestným činem byly u žen krádeže vloupáním do bytů, zatímco u mužů krádeže vloupáním do obchodů.

Z uvedených zjištění tedy vyplývá, že kriminalita mužů a žen se liší nejen v tom, že muži se dopouštějí trestné činnosti obecně více, ale že existují druhy trestných činů, které jsou více typické pro muže a ženy se jich téměř nedopouštějí, ale také trestné činy, u kterých sice také převažují muži, poměr žen je však u některých typů trestných činů vyšší. Tyto rozdíly mezi typy trestných činů a také mezi jednotlivými trestnými činy páchanými muži a ženami se liší podle různých genderových rolí a tyto rozdíly je možné vysvětlit v duchu teorií, které se zabývají vznikem kriminality z hlediska genderu.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusila popsat specifické rysy ženské a mužské kriminality, popsat a vysvětlit, proč je kriminalita žen obecně nižší než kriminalita mužů a tato zjištění interpretovat na základě teorií vysvětlujících příčiny vzniku kriminality s ohledem na genderové rozdíly. Nezabývala jsem se jen obecným vysvětlením a popisem rozdílné míry kriminality, ale také jsem se zabývala detailnějším rozbořem trestných činů, které jsou typické pro muže a ženy a vysvětlit souvislost těchto rozdílů s odlišnou mužskou a ženskou genderovou rolí ve společnosti. Tyto rozdíly jsem interpretovala na základě teorií kriminality, které vysvětlují kriminalitu z genderového hlediska.

Na statistikách kriminality jsem se snažila ukázat, že tyto rozdíly, které jsou popsány v literatuře, skutečně existují, a že je možné je pozorovat i v České republice. U všech typů trestných činů převažují muži, což jsem také dala do souvislosti s genderovými rozdíly mezi muži a ženami. Ukázaly se rozdíly mezi jednotlivými typy trestných činů a četností, se kterou je páchají muži a se kterou ženy, které jsem také vysvětlila s ohledem na odlišné genderové role.

Abych mohla co nejlépe popsat a interpretovat vliv genderových rozdílů na kriminalitu mužů a žen, považovala jsem za důležité, na základě literatury definovat gender, a popsat jak dochází k osvojování genderových rolí a jaké tyto role s sebou přinášejí rozdíly mezi muži a ženami.

Použitá literatura

- Bartusch, D. J., Matsueda, R. L.: Gender, Reflected Appraisals, and Labeling: A Cross-Group Test of an Interactionist Theory of Delinquency, *Social Forces*, Vol. 75, No. 1 (Sep., 1996), University of North Carolina Press
- Bourdieu, P.: *Nadvláda mužů*, Karolinum, Praha, 2000
- Giddens, A.: *Sociologie*, Argo, Praha 1997
- Hagan, J., Simpson, J. H., Gillis, A. R.: The Sexual Stratification of Social Control: A Gender-Based Perspective on Crime and Delinquency, *The British Journal of Sociology*, Vol. 30, No. 1 (Mar., 1979), Blackwell Publishing on behalf of The London School of Economics and Political Science
- Karsten, H.: *Ženy – muži*, Portál, Praha, 2006
- Munková, G.: *Sociální deviace*, Karolinum, Praha, 2001
- Novotný, O., Zapletal, J.: *Kriminologie*, ASPI, Praha, 2004
- Oakley, A.: *Pohlaví, gender a společnost*, Portál, Praha, 2000
- Renzetti, C. M., Curran, D.: *Ženy, muži a společnost*, Karolinum, Praha, 2003
- Shover, N., Norland, S.; James J.; Thornton W. E.: Gender Roles and Delinquency, *Social Forces*, Vol. 58, No. 1 (Sep., 1979), University of North Carolina Press
- Válková, J.: *Kriminalita žen*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1993
- <http://czso.cz>
- <http://www.policie.cz/>